

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK :
SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

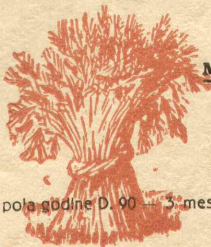
1936 május hó

V. évf. 5. szám

	Oldal
CSUKA ZOLTÁN: Tivadar (elbeszélés) — — — — —	289
REMÉNYIK SÁNDOR versei — — — — —	303
BÖRCSÖK ERZSÉBET: Blédi harangszó (elbeszélés) — — — — —	309
TISZAY ANDOR: Langston Hughes az amerikai néger költő (tanulmány) — — — — —	313
FEKETE LAJOS versei — — — — —	318
GÁL LASZLÓ: Majd ha a Pali bácsi . . . (elbeszélés) — — — — —	321
BATTA PÉTER: Fenékhörész tanulmány) — — — — —	325
KRISTÁLY ISTVÁN: Nikola Sop: Mikor Jézus egyedül van a szobában — — — — —	328
KISBÉRY JÁNOS: Szirmai Károly és az örökkévalóság — — — — —	329
KÁZMÉR ERNŐ: Két kiállítás — — — — —	334
VIDOR IMRE: Sieburg: Robespierre — — — — —	338
AMBRUS BALÁZS: Kemény Simon: Ördögök, tündérek — — — — —	343
KISBÉRY JÁNOS: Szántó-Szécén: Budapest—Wien — — — — —	344
KOLOZSY JÁNOS szláv lapszemleje — — — — —	349

JUGOSZLAVIÁBAN

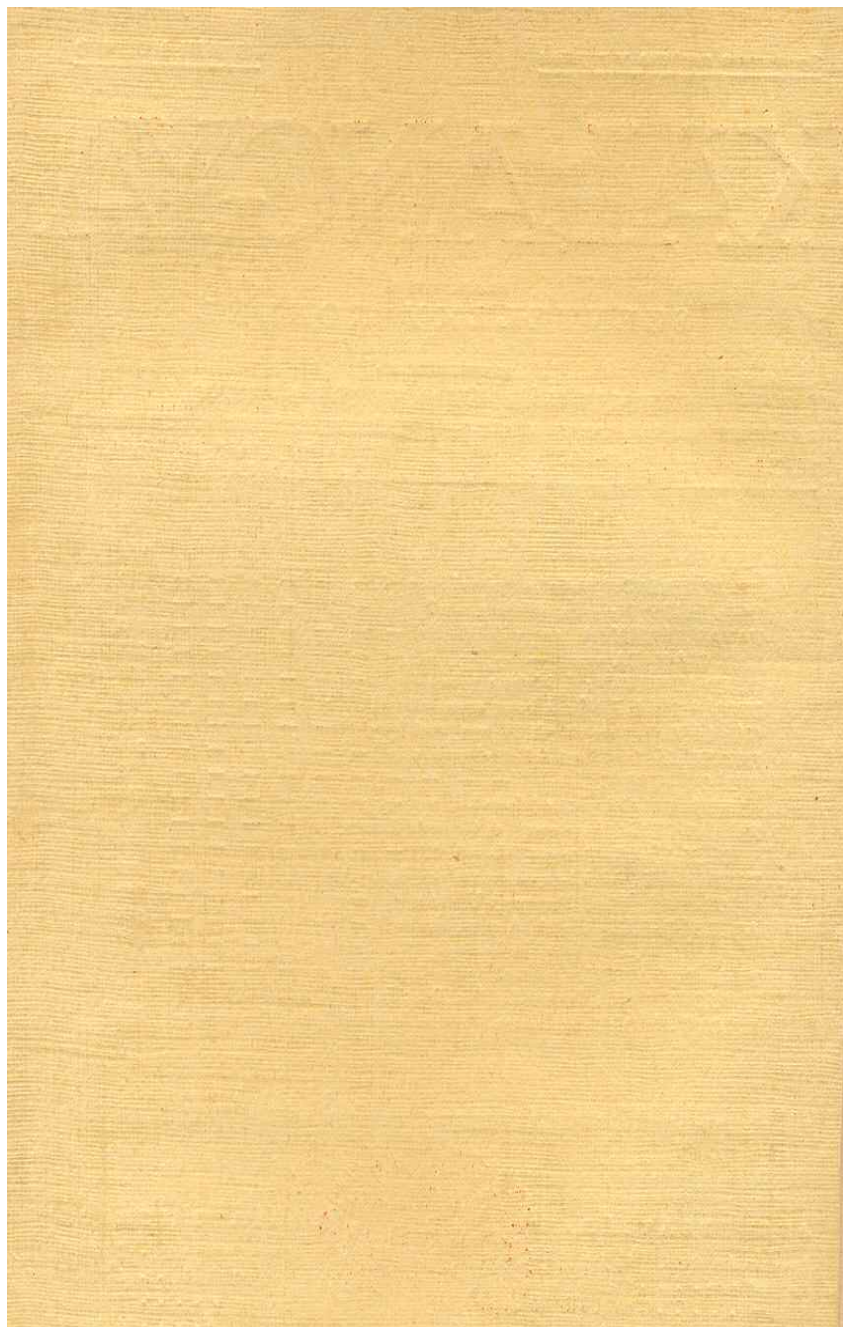
Egyes szám ára . . . 15 Din.
Negyed évre . . . . 45 Din.
Félévre . . . . . 90 Din.
Egész évre . . . . 180 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . . 2 Pengő
Negyed évre . . . 6 Pengő
Félévre . . . . . 12 Pengő
Egész évre . . . . 24 Pengő

Cena: Za celu godinu D. 180—, pola godine D. 90—, 3 meseca D. 45— Pojed broj D 15—

mi szivetzsongító és enyhén fájdalmas Schubert-dal. Mikor a sarkon befordult, mindig felnézett az ablakra, ahol ültem és biflázni igyekeztem, én pedig belenéztem azokba a kék szemekbe, amelyek úgy tündöklöttek, Istenem, hogyan is, mint ama tiszta tó, amelyről Petőfi dalolt valaha Iluskájával kapcsolatban. Tilda, életem átvonuló, átröppenő tavaszi napsugara, édes diákálom, hogy eltűntél. Soha nem beszéltem vele, csak a szemeink találkoztak minden alkonyatkor, 1917 tavaszán, de még ma is él bennem s abban a szimfóniában, amellyé szerelmeim olvadtak, egyik tiszta dallam ő.

Szóval ültem az ablak közelében és egyik szememmel a német szavakat szedegettem, a másikkal Tildát lestem, mikor tüknek fel karcsu bokái a sarok mögül. Ebben a várakozással teli percben kopogtattak az iroda ajtaján.

— Lehet! — mondotta apám és fel sem nézett az aktató-megből.

Az ajtó kinyílt és mögötte szurony villant. A szurony előtt magas, szálas fiatalember lépett az irodába. Kakiszinü orosz katonabluz volt rajta, a fején tányérsapka. Mögötte a kísérő, harcsabajuszu magyar baka.

Előreléptettek és katonásan megálltak. Az orosz fogoly összeütötte bokáját és elegánsan meghajolt. Ez a meghajlás mindent elmondott a fogolyról; azt is, hogy sok szenvedésen ment át, azt is, hogy messze földről jött s azt is, hogy nem közönséges ember bujt meg a kakiszinü rubáskában.

— Biztos urnak jelentem alássan, idekísértem a munkára kirendelt muszka foglyot. Tessék átvenni!

Apám felkelt a helyéről és végignézett az oroszon. Alig pár hete, hogy a pénzügyórség részére hadifoglyot kért, mert a házmester bevonult és a fogolytáborokból akkor kezdtek tömegesen munkára szétosztani a hadifoglyokat. Hasznos lesz a szakasz részére egy ilyen fogoly, mindent elvégez, megbízható és az oroszok szorgalmas emberek.

A muszka ott állt apám előtt vigyázz állásban, de ebben a vigyázzban is könnyedség és elegancia volt. Apám kicsit meglepetve nézte, magam is furcsán nézhettem a muszkát, aki egészen más volt, mint azok a testes, nehéz mozgásu, lomha muszka foglyok, akiket eddig az uccán láttam, nagy csomagok, terhek sulya alatt görnyedve. Ez a muszka fogoly karcsu volt és magas, simára beretvált és fiatal, talán huszonégyesztendő, szemeiből az értelem sugárzott, arcéle finom. Észrevehette megütközésünket, mert mosolyogni kezdett:

— Beszélem már kicsit magyarul, kérem. Tudok jól dolgozni, meg lesztek elégedve.

— Mikor esett fogságba? — kérdezte apám.

— Tavalý. Poljska. Lengyelországban. Én intelligens ember, de nem bírok már a fogolytábor. Tessék csak átvenni. Meg lesztek velem elégedve.

Apám ránézett a kísérő katonára. Az elmosolyodott.

— Igen, tessék csak nyugodtan átvenni. Közlegény ugyan, de azt beszélik a tiszt urak a táborban, hogy az apja valami muszka generális. Nem tudom miért, valamiért degradálták.

— Kérem, egyetemi hallgató voltam. Universitát. Én nem szeretek a háboru és deportálni engem Szibériába. Azért itt lenni, mint közbaka. Jó ember vagyok, tessék hinni nekem.

Akkorjában már sokat olvastam Dosztojevszkit és Gorkijt. Ránéztem az apámra, aki még habozott. Odamentem melléje.

— Édesapám, tessék megtartani ezt a muszkát. Érdekes ember és biztosan jó munkás is. És derék embernek látszik. Nézze csak meg a szemeit — sugtam halkán és apám bólintott a fejével.

— Jól van, elmehet — mondta a harcsabajuszúnak. — Megtartjuk a muszkát, remélem, rendesen fogja viselni magát. Hozott magával valamit?

— Itt van künn a ládája — mondta a baka — abban van a fehérneműje, meg orosz könyvek vannak benne. Semmi más.

Összecsapta a bokáját, aztán megfordult, levette a szuronyát és elment.

— Sprechen Sie deutsch? — kérdezte apám a muszkát, akinek felcsillant a szeme.

— Oh, natürlich, deutsch und französisch spreche ich — és közelebb lépett apámhoz olyan könnyed és elegáns mozdulattal, hogy apám, aki egyébként szigorú és ismeretlen emberekkel kevésbé barátkozó volt, helyet kínált meg. S németül beszélgetni kezdtek. Az iskolában már én is eléggé megtanultam németül, anyám is német származású asszony s így, habár töredezve, de én is beszéltem már a német nyelvet, érteni pedig mindent megértettem.

— Teodor Fedorovics! — válaszolta a helykínálásra az orosz és összecsapta a bokáit. Azt hiszem, bokát összecsapni és feszesen meghajolni csak muszkák és magyarok tudnak. Erre a bemutatkozásra azután apám még a cigarettatárcáját is elővette és megkínálta a muszkát.

— Merci bien! Gratia! — hajlongott elegánsan a fiatalember és gyufát rántott elő a zsebéből.

S megkezdődött a német diskurzus, amelynek folyamán Teodor Fedorovics előadta, hogy a pétervári egyetemen tanult, apja orosz tábornok, ő azonban szívéből megveti az orosz arisztokráciát, amely kizsarolja a népet, gyűlöli az orosz cárt, aki zsarnokoskodik a népe fölött, utálja a tábornokokat, akik Galiciában hetes és nyolcas rajvonalakban hajszolták a géppuskák elé a muzsikok tizezeit. Már a középiskolában tanulmányozta a szociológiát, mikor pedig az egyetemre került, teljes szenvedéllyel belevetette magát az anarchista mozgalmakba. Ezerkilencszáztizennégy nyarán azután kitört a háború s az orosz diákok még az ősz folyamán teljes erővel

megkezdték a pacifista mozgalmat. Tivadar is részt vett az összeesküvésben. Őt és négy társát azzal bízták meg, hogy a katonák között lázító röpiratokat helyezzenek el. Néki, mint a neves tábornok fiának, könnyű volt a laktanyákba beférkőznie s társaival együtt ezrével helyezte el a röpiratokat. Egyik este, mikor azzal foglalatalkodott, hogy az udvaron gyakorlatozó katonák ágyaiban röpiratot helyezett el, detektívek rontották be a legénységi szobába és lefűlelték.

— Meg vagy gazember! Hát te osztottad szét ezeket a röpiratokat? Na megállj!

S már ütésre emelte a kezét, amikor a szobába belépett a szolgálattevő hadnagy.

— Az istenért, mit csinál?! — rivalt a detektívre. — Hiszen ez Fedorovics tábornok ur fia!

A detektív szinte megkövült.

— De kérem, ez az ember már hetek óta lázító röpiratokat helyez el a legénységi szobákban. Már jó ideje figyeljük s most sikerült rajtakapnunk. Azonnal le kell tartóztatnom és átkísérnem a hadbírószobához. Nem kerülheti el a büntetést.

A hadnagy sápadtan állt elének. Jól ismerte apámat és jól ismert engem is, hiszen számtalanszor volt nálunk anyám estélyein.

— Kérem, tessék átadni nekem ezt a fiatalembert, majd én elkísérem az apjához és gondoskodom arról, hogy többé ne tehessen ilyen badarságot. Nem szabad letartóztatni, mert abból botrány lesz. Az excellenciás ur...

A detektívek tétován összenéztek.

— De kérem, a kötelesség! Ez hazaaárulás! Ezért kötél jár!

— Ép azért! Én felelek érte, de ezt a botrányt nem lehet megcsinálni, hiszen ezt kihasználná az ellenzék...

Az egyik detektív vállat vont:

— Hát ha a hadnagy ur...

De akkor én kiegyenesedtem. Botrány lesz? Hát legyen! Annál inkább, ha használ az ügynek.

— De én igenis követelem, hogy tartóztassanak le! Igenis! Mi, az orosz ifjuság nem tűrhetjük a zsarnokságot, nem tűrhetjük, hogy emberek százezreit vigyék a vágóhídra. Mi tiltakozunk...

A hadnagy hozzám ugrott és kezét a számjra tapasztotta. De engem akkor már elragadott a lázadás hevülete, szent tüzet éreztem magamban, amely égetett és mardosott. Igenis, én becsületes vagyok és nem hagyom magam! Kirántottam magam a hadnagy kezeiből és egyetlen ugrással a folyosón termettem. Odalenn az udvaron ép akkor vezényeltek oszolt s legalább ezer ember igyekezett a folyosók felé:

— Katonák! Le a zsarnoksággal! Dobjátok el a fegyvereket! Le a cárizmussal!

Egyszerre hárman is ugrottak utánam, valaki megragadott és a következő percben minden elfeketedett előttem.

Szibériát kaptam ezért a tettemért. Csak Szibériát, mert apám cári tábornok. Ha nem az lett volna, most már ott rohadnék valahol a Péter-Pál erőd egyik árkában. Közel két esztendeig voltam Szibériában, akkor apám közbenjárására beosztottak egyik menetszázadba és a frontra vittek. Mint egyszerű közlegényt. Csak természetes, hogy első alkalommal megadtam magam. S most itt vagyok. Nem vagyok gonosztevő, de szivemből utálok a háborút, szivemből békét kívánok és senkit nem gyűlölök.

Már sötét este lett, amikor Tivadar kiment az irodából. Én kísértem le az udvari lakásba, amely a kert mellett húzódott meg s amelyben valaha, mielőtt a frontra nem vitték, a házmester lakott. Tivadar kapta meg ezt a szobát s most neki kellett átvennie a házmesteri teendőket. Megmutattam Tivadarnak az egyszerű lakosztályt, a szalmaszákos vaságyat s az új lakó megelégedett mosollyal rendezkedett be és melegen szorongatta a kezemet.

— Csak jönni urfi minél többet hozzám beszélgetni — mondotta tört magyarsággal. — Én jó ember lenni, senkit nem bántani és szeretni mindenkit.

Aznap éjszaka sokáig nem tudtam elaludni s nagyon meg voltam illetődve, hogy ime, Gorkij egyik regényalakja megélevenedett és most itt lakik lenn az udvari szobában, alig negyven lépésnyire tőlem. Elhatároztam, hogy barátságot kötök Tivadarral s rajta keresztül igyekszem megismerni az orosz népet.

*

Május volt és a Mecsek fölött zivatarok zúgtak el, utánuk széles patakokban ömlött a víz a keskeny uccákon. Tivadar napról-napra otthonosabban érezte magát, a zivatarok után térdig felgyűrte a nadrágját és seprővel kezében takarította el az uttestről a kavicsokat, köveket és a felgyülemlett iszapot. Esténként kiültünk az udvarba a nagy diófa alá és Tivadar Oroszországról mesélgetett, a trojkákról, a végtelen orosz síkságról, havas téli éjszakákról, meg Szibériáról, ahol lánc csörög a száműzöttek kezén, de vannak olyanok is, akik szabadon dolgoznak a széles és áldott szibériai mezőkön. Akkor hallottam először, hogy Szibériában nincsen örök tél és gazdagon termő földek is vannak.

Két hét alatt mindenki megszerette a környéken Tivadart, nemcsak a ifinácok álltak szívesen szóba vele, hanem az asszonyok, lányok szeme is megakadt a csinos legényen. Egyik nap még a helybeli napilap riportere is meglátogatta legénylakásán Tivadart, töviről-hegyire kikérdezte, hogy honnan jött, ki is volt ő tulajdonképpen Oroszországban s másnap hosszú riport jelent meg Tivadarról a reggeli újságban. Ez a riport nagyon megnövelte Tivadar tekintélyét, a szomszédból még a történelemtanárom is átjött és németül hosszan elbe-

szélggett Tivadarral, aki seprével a kezében hosszasan magyarázgatta az orosz történelmet és vitatkozott a tanárommal. Abban mindkettlen megegyeztek, hogy az orosz cárizmus megérett a pusztulásra, tanárom csak akkor háborodott fel, amikor Tivadar ugyanezt az osztrák császárságról is megállapította.

— Kérem, nálunk szabadság van, a jobbágyok felszabadítása régen megtörtént s mi magyarok mindenféle zsarnokságot elítélünk. Valaha mi is küzdöttünk az osztrák zsarnokság ellen, de azóta mi megkaptuk jogainkat, a magyar király megkoronáztatta magát s nálunk szabadság honol.

Végül is történelemtanárom kissé felháborodottan távozott s másnap kijelentette az iskolában, hogy jó lesz, ha Tivadarral kevesebbet beszélgetek, mert destruktív eszméket képvisel. Kérdésemre, hogy mi is az a destrukció, hosszasan magyarázkodott s beszélgetésünket azzal fejezte be, hogy Tivadar eszméi helyénvalók Oroszországban, de nálunk abszolút életképtelenek.

En ilyenekről nem vitatkoztam Tivadarral, inkább arról beszélgettünk, hogy Oroszországban mikor jön a tavasz s milyenek az orosz lányok, hogyan élnek az orosz muzsikok. Egyetlenegyszer beszélgettünk a világháborúról és akkor Tivadar megjegyezte:

— Ez a világháboru az orosz nép győzelmét fogja meghozni. Ha megfigyeljük a világtörténelmet, azt látjuk, hogy minden népnek van tavasza és van ősze. Az orosz nép a szláv népekkel együtt most érkezett el ahhoz a korszakhoz, amikor a tavasza kezdődik. Az oroszok most fogják betölteni a történelemben rendeltetésüket. A cárizmus megbukott és az orosz nép tulajdonképpen csak most indul el nagy kibontakozásának útján.

Aztán félrevont és csendesebben mondta:

— Érzem, hogy nekem sem lehet soká ittmaradni. Haza kell menni, mert szükség van rám. S ha látom, hogy itt az ideje, hazamegyek.

Soha azután nem beszélt arról, hogy haza akar menni. Egyetlen szóval sem említette nézeteit. De esténként sokszor titokzatosan eltűnt és ilyenkor a társaival találkozott, akikkel hosszasan beszélgett.

Egyik este, mikor lementem hozzá a szobájába, azt mondotta Tivadar:

— Mondja, kis barátom, akar-e megtanulni oroszul? Szívesen megtanítom. Nagy baj, hogy maguknál csak a franciát és a németet tanítják. Az orosz már ma is világnemzet, az orosz nyelv világnyelv. Tanuljon meg oroszul, mert sok hasznát veheti.

En mindig szerettem az ismeretlent, mindig szerettem a dolgok lényegére látni s vonzott az orosz nyelv titokzatossága, a különös ciril betűk, amiket addig csak elvéve láttam

idegen könyveken, néha a Dunán szerb hajókon. Szívesen fogadtam hát Tivadar ajánlatát s egyik este mindketten ceruzát vettünk a kezünkbe és estéről-estére szorgalmasan tanultam az orosz betűvetést. Felírtam az orosz szavakat is és szorgalmasabban tanultam, mint az iskolai németet vagy franciát. Főleg az tetszett a tanulásban, hogy nem kellett felelni és Tivadar nem osztályozott. Azontul szorosabb barátságunk volt, valóságos titkos szövetkezésem Tivadarral. Megtanított oroszul köszönni is s valahányszor találkoztunk, így harsogtam:

— Zdrasztvujtje!

S Tivadar komolyan fogadta a köszönést és jóízűen ropgattatta meg az anyanyelvét, mint az izes tőpörtyüt:

— Zdrasztvujtje!

Egy hónap múlva már törtem az orosz nyelvet. A németet csak akkor használtuk, ha Tivadar valamit pontosabban akart megmagyarázni, egyébként vagy magyarul vagy oroszul érintkeztünk. A ház lakói előtt az én tekintélyem is növekedett s akik elhaladtak mellettünk, valami furcsálkodó tisztelettel néztek ránk.

*

Nyárba hajlott a tavasz, elvirágzott az ákác, el a hárs is és Tivadarral esténként már nem az udvari szoba meghitt lámpafénye mellett tanultunk, hanem kimentünk a meleg estébe és sétáltunk, vagy olykor-olykor lementünk a ház alatt huzódó török pincébe és a gyertyavilág röten imbolygó fényénél egészen a szomszédos zsinagógáig kóboroltunk s régi török időkről beszélgettünk. Én arról meséltem Tivadarnak, hogy török s német között milyen veszekedett küzdelmet folytatott a magyar évszázadokon keresztül, Tivadar meg a régi orosz-török háborúkról beszélt, amelyekről az iskolában mi tanultunk keveset. Ha meguntuk a pincében való bolyongást, felmentünk az uccára s megálltunk a kapu előtt. Tivadar a járókelőket nézte, a járókelők meg Tivadart, akinek hire volt a környéken.

Egyik este aztán azt vettem észre, hogy Tivadar nem sokat törődik a sétálókkal, hanem egyre felfelé kapkodja a fejét, a szomszédos ház egyik emeleti ablakának irányában, ahol fekete hajkorona alól két fekete szembogár parázslott s ahol Tivadar tekintetét igen szívesen fogadta valaki. Meleg volt már, az uccán néha-néha elvonult az öntözőkocsi, vidám trombitaszóval elmasírozott egy-egy század katoná. A századok élén kivont karddal pelyhesállu hadnagyok peckesen lépkedtek s forró pillantásokat vetettek föl az ablakba, ahol a fekete hajkorona világított az alkonyati napsugárban. Ezt a fekete hajkoronát én csak most vettem észre, hiszen az a lány legalább huszesztendőss lehetett s akkorjában én még nem foglalkoztam ilyen idős hölgyekkel, nálam a korhatár megállt a szőke Tilda tizenégy esztendejénél s az idősebb nőket észre sem vettem.

hogy Tivadar mindig kihagyóbban válaszolt kérdéseimre s pillantása rá-rátapadt a fekete hajkoronára, kénytelen voltam észrevenni azt is, hogy a szomszédos emelet feketehaju zsidólánya erősen foglalkoztatja Tivadart és viszont. Első este megjegyzés nélkül hagytam a fölöttöt, kicsit féltékeny voltam a zsidólányra, aki elvonja tőlem a komoly Tivadar figyelmét, habár — ha a szóke Tildára gondoltam, megértettem Tivadart, — de azért mégis...

Második este aztán már dühös lettem és mikor láttam, hogy Tivadar egészen elhanyagol engem, elhallgattam. De helyettem megszólalt Tivadar. A nyelvtanár oktató hangján mondotta:

— Barisnja prekrasna! Szép lány odaát az a zsidólány. Hogy hívják, nem tudja a nevét?

— Igen, szép lány — hagytam helybe Tivadar megállapítását, azt hiszem, Adélnak hívják, de közelebbről nem ismerem.

— Én szeretném megismerni — mondotta Tivadar és kicsit megnyalta a szája szélét. Nékem akkor még nem sok fogalmam volt a szexuális élet kinzó vágyakozásairól, inkább ösztönösen éreztem, hogy Tivadarban nagy vágyak tüzei gyulladoznak, visszafojtott nagy tüzek, amelyek egy huszonnégyéves férfi életében sokszor mindent elsöprő erővel égneek.

Nem szóltam semmit Tivadarnak, de másnap elfogtam az iskolában Schwarcot, aki Adéléknál volt kosztosdiák.

— Te Schwarcz, — mondtam néki, — kapsz tőlem egy sorozat szerb bélyegzet, ha megteszed, amire kérlek.

Schwarcz szívesen fogadta ajánlatomat. Ismertem, szenvedélyes bélyeggyűjtő volt és a szerb sorozat különösen nagy szó volt akkoriban.

— Attól függ, hogy mit kérsz tőlem?

— Ma este átadnék neked pár szál virágot, add át Adél kisaszonynak. De úgy, hogy más ne lássa s csak annyit mondj, hogy a szomszédból küldik.

Schwarcz nagy szemeket meresztett rám.

— Az Adélnak? Megbolondultál?

— Igen, az Adélnak. És nem bolondultam meg. De ezzel te ne törődj, mondd meg, hajlandó vagy-e vagy nem?

Schwarcz mégegyszer rámnézett és megcsóválta a fejét.

— Te, az Adél ki fog röhögni téged! Nem ilyen kis taknyosokkal törődik az!

Ugy tettem, mintha nagyon szíven talált volna a válasza. Aztán csendesen mondtam:

— Te mégse törődj semmivel, csak add át azt a csokor virágot. S ne mondd, hogy én küldtem, csak azt, hogy a szomszédból küldték.

Schwarcz kicsit még csóválta a fejét, de tudta rólam, hogy verseket írok, bólintott hát s még délután nála volt a drága bélyegsorozat. Aznap estefelé pedig így szóltam Tivadarhoz:

— Én tudom, hogy magának tetszik Adél, elintéztem hát, hogy egy csokor virágot hozzá juttathat. Jőjjön le velem a kertbe s szedjünk össze néhány szál rózsát. És írhat is neki néhány sort.

Tivadar csak rámnézett kerekülő szemekkel, egy darabig szólni sem tudott, aztán fölkapott és magához szoritott.

— Nagy csibész meg vagy maga, — mondotta melegen magyarul, — Nem felejtene el magának sohasem!

És lesettenkedtünk a kertbe, ahol kiválogattuk a legszebb rózsákat. Mikor visszatértünk a kis legénylakásba és Tivadar egybekötötte a csokrot, arra gondoltam, hogy ezt tulajdonképpen Tildának kellene küldeni s én az egész ötletet másra ruháztam. Tivadar boldog arccal kötötte egybe a tövises virágokat, kicsi levélkét is irt, nekem kellett hozzádiktálni a szöveget. Így hangzott naiv romantikával:

— Magyar virágnak — magyar virágot — a muszka szív.

Sötétedett, mikor átadtam Schwarcznak a csokrot. Tudtam, hogy Adél anyja ilyenkor elmegy hazulról és a lány egyedül marad a lakásban. Schwarcznak a lelkére kötöttem, hogy senkinek ne szóljon, fogadkozott is erősen, hogy hallgatni fog. Aztán szélnék bocsátottam a barátomat.

Aznap este mosolyogva jött az ablakhoz Adél. És hosszan nézett Tivadarra, aki szinte felitta szemével a rózsaszínű ruhát és úgy nézte az ablakot, mint a megigézett.

*

Másnap nem ment ki Tivadar az uccára sétálni, hanem azt mondta az orosz óra után:

Nekem most el kell menni egy barátomhoz. Nem lehetek ma este magával.

Tivadar máskor is elment a barátaihoz és így természetesen tartottam, hogy este nem lehetünk együtt. A virágokról egyetlen szó sem esett közöttünk. Délelőtt megkérdeztem ugyan Schwarczot, hogy átadta-e a rózsákat. Schwarcz nem nézett a szemembe és azt mondotta:

— Átadtam, de mikor megmondtam, hogy te küldted, nagyon jól mulatott rajta. Ugy kacagott, hogy még a könnyei is csorogtak.

Aztán fölényesen hozzátette:

— Ne kapaszkodj olyan szekérre, amelyik nem vesz fel. Ezt tanul meg fiam!

Adtam a sértődöttet és semmit sem válaszoltam Schwarcznak. Magamban pedig megelégedtem azzal, amit tegnap este láttam s a többit rábiztam Tivadarra. Egészen mélyen benn pedig ébredező férfiszolidaritásom lelkendezett, mert szerettem Tivadart s nem a muszka foglyot láttam benne, hanem az embert. Hogy miként fog találkozni Adéllal, azzal már nem törődtem, az Tivadar dolga volt. Nem is kérdeztem tőle semmit töb-

bé, ő sem mondott nékem semmit. Hallgattunk mindketten s én erre nagyon büszke voltam, mert ezzel a hallgatással ébredtem először annak tudatára, hogy férfi vagyok.

*

Eljött julius rekkenő hőségeivel, az iskolában végetértek az előadások s én cserkészkalapot tettem a fejemre, botot ragadtam és naphosszat jártam a Mecsek erdeit. Tivadarral nem találkoztam mindennap, mert néki nappal otthon kellett maradnia, este magam is későn vetődtem haza s mint apám egyszer mosolyogva megjegyezte, esténként Tivadar is elcsavargott. Ez ugyan nem lett volna megengedett dolog egy orosz fogolynak, de Tivadar ugyiszólván polgárjogot nyert. Esti sétáira letette a rubuskát, civilruhát huzott és födetlen fővel ment ki a városba, senkinek sem tűnt fel, hogy orosz fogoly sétál az uccán. Különbén is megszokták már az emberek a foglyokat, főleg az oroszokat, akikkel tele volt a város.

A szőke Tilda akkor már eltűnt a szemeim elől, valahová nyaralni küldték és én a Mecsek erdeiben egy kis barna lányhoz irdogáltam szerelmes verseimet. Szerettem ezeket a nyári nagy kóborlásokat, főleg egyedül szerettem csatangolni, vagy legfeljebb egy barátommal, aki akkorjában operákat irt és szimfóniákat költött. Én a lírai versek mellett époszokat is irtam s barátom kérésére elvétve operaszöveget. Így operává dolgoztam fel a mecseki Kantavár történetét s bebolyongtam a vár környékét, barlangjában, amelybe csak lehasalva lehetett bejutni, majd benn maradtam. Máskor a vadvirágos Mélyvölgyet kerestem fel s megfürödtem jéghideg patakjában, vagy Abaligetre mentem és a cseppkőbarlangban hűsöltem. Csaknem minden este későn vetődtem haza.

Egyik este a Tubeson voltam és a Misinán keresztül ereszkedtem le a városba. Az erdővágásban kereszt állott s mert nagyon elfáradtam és a hold is megbüvölő szépen ragyott az égen, leheveredtem a kereszt mellé a fűbe. Elandalodva néztem a székesegyház négy tornyát, a városház száz és száz villanylámpáját, a fölöttem tündöklő holdat és a kicsi lányra gondoltam, olyan tisztán és szent szerelemmel, amilyennel tán még a szőke Tidára sem annakidején.

S ahogy így néztem a holdvilágot és a langyos holdfényben szemérmatosan fürdőző várost, arra gondoltam, hogy tőlünk nem is olyan nagyon messze, szerte Európában most tizedezrek halnak meg a lövészárkokban és millió és millió ember számára pokol az élet. Mert akkor a háborút már nem egészen azokkal a romantikus gyermekszemekkel néztem, mint alig pár hónap előtt, Tivadar sokat mesélt nekem a háboru realitásairól s már nem lelkesedtem úgy a győzelmekért és a fáklyás, katonazenés felvonulásokért, mint azelőtt.

Igy nézegettem a várost s hol legujabb szerelmemre, hol a frontra gondoltam, ahol most öldöklik egymást az em-

berek, mikor az utkanyarban hangok hallatszottak és egy emberpár tünt fel lassan. Csendesen imbolyogtak előre, jöttek lefelé a hegyről és beszélgettek. Szorosan egymáshoz simulva mentek, meg-megálltak, csókolóztak és tovább lépkedtek. Igen szemérmes fiú voltam, legjobban szerettem volna felugrani és eltűnni a sűrűben, de már nem lehetett, zavarni sem akartam őket, így hát meghúzódttam a fák tövében és még a lélekzete-met is visszatartottam. Nem, nem akartam hallgatózni, a szavakat inkább igyekeztem elengedni a fülem mellett, meglapulásom inkább diszkrét visszavonulás volt, semmint kíváncsi hallgatózás, de kénytelen voltam figyelni, mert a hang, a meleg és bársonyosan zengő férfihang ismerős volt. S még ismerősebb az édeskés német kiejtés és ismerős a leányhang is. Mint-ha már hallottam volna. Felfüleltem és pillanat alatt tisztában voltam a helyzettel.

Ez Tivadar és Adél.

Hát mégis egymásrataláltak. Összehozta őket az én csokrom. Hogyan és miként, erről sohasem beszélt Tivadar és én nem kérdeztem. Kicsit csodálkoztam, habár tudat alatt éreztem, hogy Tivadar hallgatása mögött van valami, de férfiatlan dolognak tartottam volna a kérdezősködést. Most pedig itt mentek egymás mellett, csendesen, a holdsugár ömlő ezüst patakjában, két egymásratalált ember, akik a világháboru zivatarában egy csendes zugra akadtak és azt cselekedték, amit ennek a világnak minden teremtménye cselekszik, a fűszáltól kezdve egészen a pacsirtáig: éltek és bekapcsolódtak az élet és szerelem nagy folyamába.

Szemérmes és diszkrét fiú voltam s igyekeztem elengedni fülem mellett a szavakat. De nem engedhettem el azt a forró izzást, ami a hangjuktól kicsapott s végigfolyt rajtam, mint a láva. Éreztem, hogy a szerelem ég ezekben a szavakban és egymáshoz tapadásukból is a szerelem fáklyázott elő. Lekaptam a fejemet, behunytam a szemem és meglapultam a fák alatt. Lassan és forró szavakkal haladtak el mellettem, hosszú csókokban eggyéforrva, meg-megálltak.

Aznap este később mentem haza, mint máskor. Sok minden kavargott bennem, sok mindenre rányílt a szemem s úgy éreztem, hogy nékem még egy fiutestvérem van és ez a fiutestvér a Tivadar. Hiába orosz és hiába jött messze kilométerekről, hiába beszél más nyelvet, nékem testvérem akivel együttérzek és megértem esti titkos elkészüléseit.

Nem a főkapun mentem be, hanem a hátsó ajtón, a kisucca felől. Tivadar még fönn volt, ágya mellett égett a pisllákoló villanylámpa. Csendesen el akartam osonni az ablak alatt, de Tivadar felütötte a fejét és kinézett. Beszéltem:

— Zdrasztvujtye! Zdrasztvujtye! Jó estét Tivadar!

— Jó estét, jó estét! — mondotta és a hangjában kicsiny harang volt az őszinte öröm. — Ilyen későn?

— Igen, egyik barátomnál voltam — hazudtam — olyan szép este van ma.

— Nagyon szép este. És szép ország ez a Magyarország. Jó itten.

Ezt először hallottam Tivadartól. Bementem hozzá.

— Hát ugye maga is megszerette a magyarokat? Szeretne itt maradni?

Tivadar mintha megrettent volna kicsit ettől a kérdéstől. Láttam rajta, hogy váratlanul érte.

— Itt maradni? Igen, igen szeretnék itt maradni, szép itt minden és jó itt minden. Jók az emberek.

És mosolyogva tette hozzá:

— És szépek a lányok. De tudja, nekem kötelességem is van. Nem tudom meddig lehet még itt maradni. Nem tudom.

Hirtelen megragadta a kezemet.

— Nézze, — maga nekem olyan jó kis barátom, és boldog vagyok itten és mégis úgy érzem, el kell menni innen. Nekem kötelességeim, nagy feladataim vannak. Van valami, ami minden jó érzésnél és minden szerelemnél is nagyobb. A kötelesség.

És Tivadarnak furcsán kigyulladt a szeme. Ahogy a vilány gyenge fényénél megnéztem, rájöttem, hogy egyszer már láttam Tivadar szemeit így parázslani. Nem, nem akkor, amikor az emeleti ablakban a szép zsidólány fekete szemeit kereste. Nem. Előbb. Akkor, amikor az életét elmesélte és a laktanyajelenetet mondotta el. Igen, akkor égtek így Tivadar szemei. Most már világosan emlékeztem. S biztosan tudtam, hogy Tivadar nem fog ittmaradni, nem tartja itt semmi, még a szép zsidólány forrón lobogó szerelme sem.

*

Augusztus vége felé járt már az idő, a kánikula szétrebentett bennünket s én hetenként alig egyszer-kétszer találkoztam Tivadarral, bizony orosz tudásom sem igen szaporodott. A ciril betűket ugyan már megismertem, szép lassacskán már betűzgetni is tudtam Tivadar könyveiben a furcsa, messzi világot jelentő cirilt, de bizony a szókinccsem nem gyarapodott, mert esténként hol Tivadar maradt el, hol pedig én, szinte csodálatos volt, ha egyszer-kétszer mégis találkoztunk és összeültünk tanulni. Két hónap alatt Tivadar is megváltozott, valahogy furcsán szórakozottá vált, arca beesettebb volt, mint valaha és a szemében csaknem állandóan ott ült az a különös fényesség, ami azelőtt csak egyszer-kétszer gyulladt fel benne, ha a hivatásáról és kötelességéről beszélt. A szerelem és kötelesség vívta nagy harcát Tivadarban. A muszka foglyok egyre sűrűbben találkoztak, Tivadart föl-fölkeresték a társai és ilyenkor cigarettaszó mellett órákig is nagyhanguan elvitatkoztak. Valami volt a levegőben.

Odaát a másik házban az emeleti ablaknál már sohasem jelent meg Adél. Bárhogy is vigyázott magára, a szomszédok már

sugdosódni kezdtek róla, az volt a fáma, hogy nagyon szerelmes valakibe, este későn jár haza s olyankor az anyja mindig nagy patáliát csapott, mert Adél sohasem akart beszámolni arról, hogy merre járt. Tivadarra senki sem gondolt, mert Adélt véle senki sem látta, szinte csodálatos, hogyan tudtak vigyázni magukra. Rendszerint a Mecsek sétautain találkoztak és mindig csak este, a város szélén elváltak egymástól és Adél mindig egyedül jött haza s egyedül Tivadar is, de nem a Mecsek felől, hanem mindig az ellenkező irányból. Csak én tudtam, hogy mi van közöttük, de én senkinek se szóltam. Schwarcz barátom már régen Horvátországban vakációzott, ő talán még észrevehetett volna valamit, de így aztán ő is eltűnt a szinterről.

Tivadart egy vasárnap délután láttam utóljára. A Tetyén nagy népiünnepély volt a hadirokkantak javára, jótékony dámák ropták a vidám táncot, amelyet erre az alkalomra engedélyeztek a hatóságok. Este a Tetye körül huzódó hegyeken nagy harcjátékot mutattak be a város közönségének és ez a látványosság ezreket vonzott a fensikra, amely tele volt nótaszóval, porral és vidám kacagással. Tivadart négy-öt hadifogolytársával együtt a romok között láttam, izgatottan beszélgettek, egyik cigarettát a másik után dobták el és nézték a nyüzsgő sokaságot. Hogy mit beszéltek, nem tudtam, csak most esztendőnk múltán értem, hogy Oroszországból akkorjában furcsa híreket hozott a szél s Tivadarék az otthoni ügyeket tárgyalták meg. Mikor meglátott, hozzám lépett és erősen megszorította a kezemet:

— Kicsi barátom, hogyan mulat. Nagyon megkérem valamire, ha lehet.

— Szívesen.

Még jobban félrevont, egészen hozzámhajolt és a fülembe sugta:

— Ha Adéllal találkozik, mondja meg neki, hogy csókoiom a kezét és igen, igen szeretem.

Kicsit megdőbbenve és furcsán nézhettem rá, mert nyomban magyarázkodni kezdett:

— Nem tudok mostan találkozni vele, kérem ne szóljon róla senkinek, maga nekem jó barátom.

Olyan kérőn, annyi szelidséggel és fájdalommal nézett rám, hogy melegen megszorítottam a kezét:

— Bennem megbízhat nyugodtan. Ha találkozom vele, majd szólok neki:

Már akkor tudtam, hogy Tivadar nagy elhatározás előtt áll és szorongó szívvel törtem a fejemet, hogy mit akar tenni. Tivadart akkor elsodorta tőlem a tömeg és többé nem láttam.

Másnap reggel felsőpretnül és öntözetlenül maradt az udvar. Tivadar nem jelentkezett. Apám jelentést tétetett magának, majd mikor délig sem jelentkezett a fogoly, a katonai parancsnokságra és a csendőrségre is megtelefonáltak Tivadar eltűnését. Az orosz foglyok akkoriban már erősen szökdöstek haza-

felé és az ujságok is megírták Tivadar szökését. Nap-nap után szivszorongva vártam, hogy megkerül-e Tivadar, de semmi hír sem jött többé felőle. Egy sor sem, sem akkor, sem azóta, pedig még leckeadáskor megigérte Tivadar, hogy majd egyszer, háboru után elhív magához Oroszországba. Akkor még ő maga sem gondolta talán, hogy milyen mély szakadékok választják el majd háboru után ezt a két világrészt egymástól: Oroszországot és Európát.

Adélt egy hét múlva láttam a Mecseken, alkonyatkor. Hazafelé csörtettem, a hegyi úton ereszkedtem lefelé, Adél ott ült az egyik padon és lenézett a városra, amelyben akkor gyulladtak fel az első villanylámpák. Már szeptember volt, alig néhány nap az iskola megnyitásáig s még egyszer kedvemre kibóboroltam magam a hegyek között.

Mikor meglátott, szomoruan elmosolyodott és felém intett. Odamentem hozzá s akkor láttam, hogy könnyesek a szemei. A levegő meleg volt, Adél friss női illata összekeveredett a parfümjé illatával és kicsit bódultan néztem. Akkor vettem először észre, hogy nagylány is lehet ilyen szép.

— Nem tud semmit Tivadarról? — kérdezte halkán és minden átmenet nélkül.

— De igen, — mondtam, — egy hét előtt beszéltem vele utóljára. Egy üzenetet hagyott vissza Adél kisasszony részére.

— Üzenetet?

— Igen. Azt üzenté, hogy a kezét csókolgatja és nagyon, nagyon...

Ránéztem a lányra és láttam, hogy milyen szomorú s látam, hogy milyen szép s valahogy hirtelen úgy éreztem, hogy nem mondhatom ki azt a szót, mert én vallanék neki szerelmes. Fekete szeme alatt mély árnyékot vettem észre és pirultan elhallgattam.

Adél maga elé nézett és lehajolt hozzám. Olyan finom illata volt, hogy beleszédültem. Biztosan megértett, mert megcsókolt és megsimogatta az arcomat.

— Köszönöm, nagyon köszönöm, — mondotta aztán csendesen, — soha nem fogom elfelejteni a kedvességét.

Én még jobban elpirultam, mert az jutott eszembe, hogy Tivadar biztosan elmondotta a rózsák történetét. Suta mozdulattal kaptam a kalampomhoz, cserkésztsiztelgést vágtam ki és piros arccal, könnyes szemekkel elrohantam. Valami furcsa szomorúság és bánat, szerelem és jószág kavargott bennem s nem tudtam volna Adél szemébe nézni.

A kanyarban visszafordultam és láttam, hogy Adél utánam int. De én rohantam tovább a város felé s nem néztem többé vissza Adélra.

Vajjon merre és hová indult akkor egymagában a hegyi úton? Ma sem tudom.

Másnap Tivadar lakásába beköltözött Szvetozár, a hórihorgas, beesett arcú, nagyszakállu szerb fogoly.

Rádióba mondom

Ujju lelkeknek csendes tanácsképen, magamnak késő vád gyanánt.

Egy kis türelmet kérek, — induló,
Doboló, zajló, zászlós uj sereg,
Egy kis türelmet, — nem lesz sok szavam,
A mikrofontól aztán elmegyek.

Én most leadó-állomáson állok,
Vannak, kik azt mondják: a posztomon:
A nemzedékek őrváltása jó,
Egy éjjel át kell adnom, jól tudom.

Higyjétek el: nem szívesen megyek:
A mikrofonnak mély varázsa van,
Szédít a hit, hogy ez az én igém,
Mely láthatatlan szikraként rohan.

És mégis, mégis boldogan megyek.
Szivemről legördül a szikla-vád,
Hogy nem hallgattam elég áhitattal
Más, nagyobb állomások dallamát.
Hogy nagymerészen adni odaálltam,
Mikor felvenni kellett volna még,
Soká voltam leadó-állomás,
Alig-alig felvevő-készülék.

Én nem füleltem éber értelemmel
Az élet orgonázó titkait,
S mögöttük a legnagyobb Leadót,
Kit minden állomás csak közvetít.

Csak azt kívánom: az uj arcu más,
Ki helyembe a mikrofonhoz jó,
Mielőtt szikra-szárnyon szava szállna,
Lett legyen soká néma felvevő.

A nemzedékek őrváltása jó...
Én boldog alázattal elmegyek.
A legfőbb Leadóra hangolom
Megromlott felvevőmet: szivemet.

---

* Reményik Sándor „Romon virág” című most megjelent verses antológiájából.

Hőmérő

Volt néha úgy, hogy negyvenet,
Sőt szinte negyvenegyét mutatott.
Akartam tudni.
Amde a testvérek
Szentül és nagyszerűen tudtak hazudni.
Sohasem vallottak be többet,
Mint harmincnyolcat s egypár tizedet.
Egy testvérem volt, ki nem hazudott.
Csak mondta halkán és határozottan:
„Miért kíváncsi ná?
Tükröt s hőmérőt betegeknek sohasem mutatok“.

Aztán a higany lassacskán esett,
Leszállt a vörös Rubikon alá
És szépen ott maradt.
Harminchat hat...
Harminchat hat...
Tűz többé nem égette testemet
Akkor egy Kéz belém csóvát vetett
S édig növelte lelki lázamat.
Ó áldott nyugtalanság,
Melyből vers vers után
Mint a virág fakadt,
Ó Szentlélekkel teljes
Kórházi éjjelek —
Ezt a lázat
Vajjon milyen hőmérő méri meg?

De akadt hőmérője ennek is:
Ama testvér szeme.
Csak rámtékingett reggelenként s tudta:
Rohan a lázam
Bibcruszállyal ismét felfele.
Tudta: sugárzó homlokom mögött
Valami készül, vagy talán már kész
S mielőtt kiment, mosolyogva mondta:
„Megint befelé néz...”
A higany akkor is szenvtelenül
Mutatott harminchat hatot...
Az én testvérem hőmérő szeme
Negyvenen felül
Nagy, szent, gyógyító lázat olvasott.

Szerenád oda Tulra

Ezen az első őszi reggelen
Jobban fáj, hogy már nem lehetsz velem.
Most lehetnék hozzád figyelmesebb:
Az ősz, tudod, mindig megenyhített.
Beteg lelkemen most pattan a zár,
Pattintgatja a bucsuzó sugár.
Most nyílnak bennem fátyolos egek,
Most félve, én is föltekinthetek.
Most írhatnék Neked sokat, sokat,
Míg szólnál: „Fiam, ne fáraszd magad”.
Most mutathatnék elsőül Neked
A reggelinél elibéd simítva,
Sápadt szírmu kései verseket.
S hallgatnám kritikád, a halkszavut,
Egyetlen drága anya — kifogást:
„Ó fiam, — csak ne olyan szomorut...”

Vagy — Vagy

Vagy egy nagy mű, — vagy egy nagy szenvedély.
Vagy égő nyár, — vagy gyémántfénylű tél.
Vagy az Uristen, — vagy az emberek.
Vagy a kolostor, — vagy fészek — meleg.
Vagy csucok nagy, edző hidege,
Vagy egy asszony simogató keze.
Vagy fent, vagy lent, élön, halátra — váltan,
Jaj, csak ne felemásan, felemásan!

1934 május 19.

Versek

Egy csipkegalléros kis-
fiúhoz, aki valaha én vol-
tam.

1.

Olyan messze vagy tőlem, mint a béke,
Olyan messze vagy, mint a kegyelem
Egy örök Isten megváltó kezébe —
Olyan messze vagy, mint a csend,
Amelynek nyitját sehol sem lelem,
Oly messze vagy, mint minden, ami elmegy,
S lesorvad szívemről és cserbehagy,
Oly messze vagy, mint egek csuda-kékje,
Mint a mennyország, olyan messze vagy.

2.

A te lakod egy kis üvegkoporsó,
Amelyhez sok-sok titkos út vezet,
Előtte sápadt örökmécsek égnék:
Élet, Halál, önvád, Emlékezet.
Én néha meg-megnézem arcodat
S nyitott szemed, amely nem változik,
És elfelejtem minden harcomat,
S szívem neked meggyón s megáldozik.

3.

A csipkegallért gyermek, add nekem,
Hogy, ha valaki nagyon szomorú,
Engesztelőn a vállára tegyem.
A csodatevő gallért add nekem.
E csipkét Styx és Léthe vize mosta
És rajta van az elmulás fehérje,
Az örök dolgok égi illata,
A végtelen derűje és a béke —
A csodatevő gallért add nekem.

4.

Valakinek odaadtam a képed,
Aki azt mondta: testvéred vagyok,
És úgy szeretett, nem engem — de téged.
Valakinek odaadtam a képed,
S nem szerettem, Te szeretted őt,
És a te tiszta kis sziveden át
Kivántunk egymásnak jóéjszakát
És csöndes pihenőt...

REMÉNYIK SÁNDOR VERSEI

5.

En mint a vakond, a föld alatt élek,
De te vagy az én drága, jobbik énem:
Sötét lelkembe lámpavivó lélek,
Aki még mindég vissza-visszajár:
Parányi szentjánosbogár,
Hozzám a temetőből.

6.

Valaki egyszer azt mondotta nékem:
„Csitt, csendesesen, egy percig így maradjon,
Most épen olyan, mint azon a képen.“
Akkor te jártál bennem, régi gyermek,
S egy csöpp nyugalmat loptál a szívembe,
S nem ásitottak előttem a vermek,
A tépelődés farkasvermei.
„Csitt, csendesesen, egy percig így maradjon.“
S én úgy maradtam volna mindörökké...
De már a következő perc keze
Letörölte az arcomról az arcod,
Egyszer volt, soha többé...
A varázs megtört, eltűnt, tovaszállott —
Aki látta: csak kísértetet látott.

7.

Szenetném letépni az arcomat,
Mint egy álarcot, úgy szaggatni le,
Lekaparni az évek rétegét,
Mignem alóluk kibukkannál te!
Ugy irigyelem a fehér homlokod,
S a hajad fodros aranytengerét,
S te gyermek nem irigyled semmimet:
Ó hiszen minden kincsem a tiéd.
Erős férfi ha nem lehettem már,
Ha rombadőltek mind az élettervek,
Lennék legalább újra kisfiu,
Mindent előlről kezdő tiszta gyermek!

8.

Ó de a szemed egyebet beszél,
A szomorú szemed
A szemedben a sorsom van megírva:
Hogy másképp nem lehet.
Előlről mindhiába kezdeném:
Csak odajutnék, ahol most vagyok,
Ha száz más uton indulnék is én.
Poétának szólított el a sors,

REMÉNYIK SÁNDOR VERSEI

S az életbe ily félszegen ereszt el,
S így kell bolyongnom itt, ily felemásan,
Babérral és keresztrel
És mindég egyedül.

9.

Te tőlem külön élsz,
Te elmúlt, drága, győzedelmes gyermek,
És sohasem kinlódól és sosem félsz.
Engem, ha néha szivendőf az élet;
Te csak mosolyogsz üvegkoporsódban,
Nem érint az élet.

10.

Találkozunk nagynéha társaságban,
Gyakorta réten, erdők rejtekén,
Akkor kis kézed letör egy-egy ágat,
S egy-egy fehéen virágot dob felém.
Ki-kivirul egy rég elhalt tavasz,
A múltból fel-felszáll egy üzenet,
Aztán — nem látom, csak a szürke tájt
És a folyóra hajló füzeket.

11.

Néha szólok neked: maradj velem,
Te vagy a Csend, —
S a Béke nyitját nálad meglelem.
Egy angyal, aki meg meglátogat
S hoz nekem színeket és álmokat.
Maradj még: imigy könyörgök, neked,
De te nem szólsz.
Csak halkán csóváld fejedet.

12.

Valaki őrzi most a képedet,
Valaki most magánál tartogat,
S te, akj szelid, jó fiucska voltál,
Te jól viseled nála magadat.
Maradj vele hát, s el ne hagyj soha,
És vigasztald, ha kell, s szeresd nagyon,
Könnyét töröld le, álmát édesítsd meg,
Gyermek, te nálam nagyobb hatalom.

Börcsök Erzsébet :

Blédi harangszó

Szélcsendes nyáreste volt. Feketén sötéten feküdt kint a tó, lustán siklottak rajta a hullámok. A tópartra épített szállodák lámpái sorjában kigyultak és bizarr fényeket vetettek ki a vízre.

Az egyik hotel vendégei kint vacsoráztak a kertben. Csevegés, edénycsörömpölés, kacaj szállt a fák alól. Néha evezőcsapás hangja jött a tó felől és cifra baldachinos ladi ringott el mellettük a vízen, vagy tompa bugással autó siklott el a hotel előtt, elkésett kirándulókat hozva a hegyekből. Zsongító, bágyasztó volt minden, a pincérléptek halk csikorgása a kert kavicsán, a tompán szűrődő rádiórecsegés valamelyik szomszédos hotelből, a kései csónakázók zümmögő éneke, kiknek énekkarából egyikük időnkint felhangzó „juhhuu“ kiáltása úgy jött feléjük a messziből, mint egy elhaló sikoltás.

Az egyik kerti asztalnál Lisbeth, a vöröshaju hollandus lány és Lena, a levantei nő üldögéltek. Az egyik északról jött, a másik dél felől. A hollandus lány sok fiatalságot hozott magával, sziporkázó szellemet, mely úgy égett a bőrén, mint az apró, halvány szeplők vöröslő haja tövében, a másik a levantei halántékára simuló sötét, nehéz haját és hozzátapadó nehézségű gondolatokat a homloka mögött.

Lisbeth kissé hátradült a székén és arcát odatartotta a fénynek, a villanykörték pirosuló színének, melyek az asztalok felett kifeszített huzalokon csüngtek. A levantei nő cigarettafüstjén keresztül nézte.

— Ha festő volnék, most megtudnám festeni magában a varakozó, tervezető, irigylésreméltó szép fiatalságot.

Lisbeth lustán nyújtózkodott, de a lusta mozdulatokból is, mintha csupa apró villamosszikrák bujtak volna elő.

— Igen, ma jó napom volt. Egész délután kint feküdtem a plázson, a nap kiszitt belőlem minden rosszat, minden apró gonoszságot és most olyan szelíd, olyan engedékeny vagyok, mint egy elnápárgolt gyerek... Tudja, hogy kedvem volna ki-menni a szigetre? Nevetséges, de már egész este erre gondolok. Láttam, mennyien zarándokoltak ma a régi templomhoz! Késő estig láttam csónakokat kikötve a partmenti bokrok között. Az a fiatal pár is kint volt csónakon, akik most ott a korlátnál kőnyökölnek... Tudja, mily érdekes volt hallgatni

a harangkongást a szigetről? Feküdtem a napon és arra gondoltam, mily érdekes kívánságok szállhatnak most fel az égbe.

Lena beburkolózott a füstjébe és hallgatott, csak sötét haja derengett olaszos arca körül és ajkának zárkózottan összszecsukott kagylója. Nem látszott sokkal idősebbnek a vöröshaju lánynál, kora inkább a lélekből aradt, s inkább tekintetén, mélyből hulló szaván érzett, hogy már sok vergődést temetett magába.

— Hallja, hallja — ragadta meg a karját Lisbeth — most is szól a harang. Vajjon ki kószál ily későn kint?

Elhalón, rekedten kondult néhányat, mintha bátortalan kéz húzta volna meg, azután elhallgatott. Figyeltek a sziget felé, de nem jött több harangszó. A tó közepe felől mély csobbanás hallatszott, amit hosszú kacaj kísért, azután az is elhallgatott. Ujra kongó üresség, visszhanggravaró csönd feszült a víz felett, csak a kivilágított szállók fürösztötték csillogó képüket a tükrében és érdekes örökként álltak a lépcsőfeljáratokhoz kikötött ladikosok, akik a szokásos esti fuvarokra vártak.

— Holnap én is kimegyek — mondta a hollandus lány. — Megmászom a sziklalépcsőket, felmegyek az öreg toronyhoz és meghuzom a híres varázsharangot, — szól és a társa arcát fürkészte. — Adjon tanácsot, mit kérjek? Azt mondják, minden teljesül, amit ott kívánunk... Mit gondol? — unszolta a levantei nőt beszédre — pénzt, sok pénzt kérjek, hogy soha gondom ne legyen? Kincset, vagyont, hogy mindenki irigyeljen? Vagy sok erőt, lobogó fiatalságot, hogy még sokáig győzedelmes, harcos ember lehessen és még sokáig szeressenek? Vagy mit gondol, hatalmat, sikereket kérjek?... Tegnap itt a mellettünk levő asztalnál egy öreg hölgy mesélte, ő azt kívánta valamikor régen, hogy a fia nagy ember legyen és beteljesedett. Tudja ott fent a torony tővében sátrakban apró, festett játékosnakokat, színes kis vitorlásokat árulnak, egy ilyen festett hajócska volt a kezében és mesélte, ma visszakívánja azt az időt. Legboldogabb volna, ha a fia még mindig gyerek volna, az övé volna és ily hajócskákat vehetne a számára... Nem érdekes?

Körülöttük ritkultak a vendégek. Sokan sétára indultak, egy társaság csónakba szállt és kiveztek a sötét vízre. A másik csónakos is eloldotta a kötelet és lassan tovább evezett a part mellett. Az asszony látszólag a mozgolódásokat figyelte, a pincérek járkálását, — akik kiszórták az aszalterítők morzsáit a tóba és kioltották az üresen maradt asztalok felett a lámpákat, — keze az asztalon levő vázával játszott, szagol-gatta a bennelevő ciklámeneket és hosszuzáru margarétákat, lelkével azonban beleslúpedt a vörös lány csacsogásába.

— Nem tudom, hogy maga mit kérjen Lisbeth — mondta halkan. — Én csak azt tudom, hogy mit kérnék én, ha még-

egyszer felkuszhatnék a mindenséghez! De azt tudom, nem kincs lenne... azt is tudom, hivalgás sem, se hatalom.

— Hanem?

— Én szívet kérnék az Istentől, ha még egyszer lehetne.

— Szívet?

— Igen, szívet, amivel újra érezni tudunk, amivel újra örülni, repesni, vágyakozni, akár szenvedni tudunk, akkor is, ha már ősz a hajunk, ha már nincs sok időnk hátra, s az utolsó percben se kelljen vonagló, dermedt szájjal hullani a semmibe.

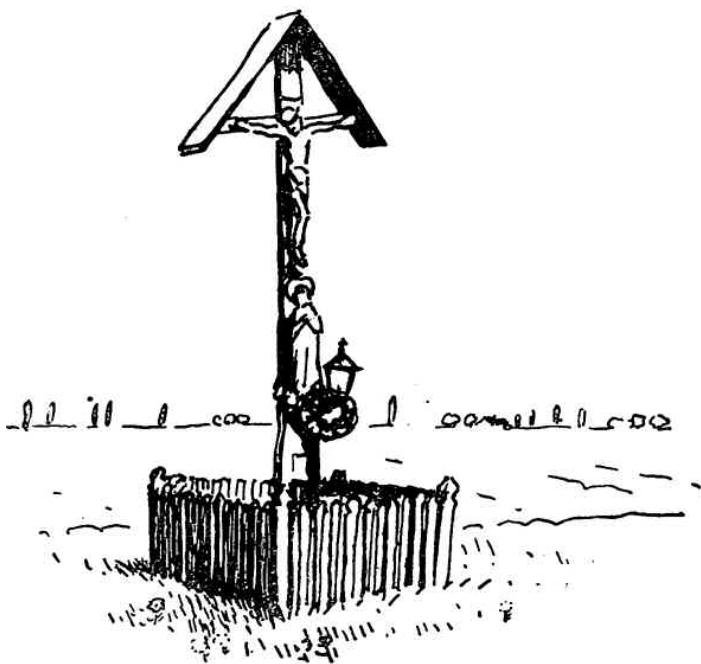
— Nem érti Lisbeth? — nézte a hollandus lány csodálkozó arcát. — Nem érti, mi minden van ebben a kívánságban? Nem érti, mit jelent a szív, amellyel hinni és bizni tudunk? Hinni a tavaszban, nyárban, napsugárban... hinni az Istenben, álomban, magunkban, másban, igaz vágyunkban és a lelkünk tisztaságában? Amellyel szeretni tudjuk a fénylő napot, meg a sötét éjszakát, szeretni az eget és megölelni kívánjuk a csillagokat... amellyel örülni tudunk a hó fehér hidegének is, meg a meleg magánynak, örülni az ölelésnek, a kedvesünk szavának, s bágyadt estéken a tűz vörhenyes lángjának, amely egy sötét szobában ránkvilágít. Érti-e már, mit jelent az „érezni és rülni“, „dolgozni és bizni“, „csókolni és hinni“ valakiben, hogy felirhassuk nagy betűkkel: „szeretlek Élet“?!

A mi asszonyainkban arra délen, s kelet felé több az érzés és az ösztönük sugja meg, nem az ész, hogy mikor cselekszenek helyesen. Nem mondom, hogy boldogabbak, sem azt, hogy szerencsésebbek, de emberibbek és nem hiszem, hogy akadna egy is, aki cserélné sorsot. Én tudom, én is közzülök való vagyok, mégis ha újra választanom kellene, én újra a szívet választanám az ész helyett. Nem tudom, hogy jobb-e a sorsuk azoknak, akik mindent előre kiszámítanak és előre következtetnek, én csak azt tudom, hogy ily siváros irtózatossá járnak a világot és ha százszor úgy van, irtózatossá mindig és mindenkitől csak a rosszat várni és embertársainkban csupa ellenfelet látni?Maga még fiatal Lisbeth, maga még eljuthat az én igazamhoz, amikor megérti, hogy egy igaz érzés birtokában győzedelmesebbek vagyunk a legeszesebb embernél, az boldogítóbb minden kincsnél és nagyobb erőt ad a legerősebb fegyvernél... Nézze meg az anyákat, akik mindent fel tudnak áldozni a gyermekükért és nézze meg az igaz szeretőket, akik tűzbe mennek a szerelmesükért... Kell, hogy eljusson egyszer Lisbeth, kell, hogy érezze egyszer, mennyit tud érni egy igaz kéz, akiben bizunk, mennyi erőt, boldogságot tudunk felszívni belőle és védelmében végig tudunk gázolni a világ minden szennyén anélkül, hogy észrevennénk, vagy cipőcsarkát megérintenék.

— El kell, hogy érje egyszer azt az időt, — mondotta melegen, — amikor úgy érezzük mi asszonyok, hogy minden a

miénk és az egész világ szeret minket... értünk van a természet minden jelensége és velünk van áldóan az ég. Olyankor a legridegebb magányban sem vagyunk magunk, s a legtartalmatlanabb nap is tartalommal telt. Oceánok válszthatnak el mégis velünk van az a szeretett kéz, akiben bizunk, hordozzuk a keblünkön, hajunk fodrain, a szemünk szivárványán, s ha ily kóbor estén piszkos, horpadt kávéházi asztalra bukik a fejünk, akkor is annak a melegét, simaságát érezzük, s ha bántanak, kimoznak bennünket, akkor is megbékülünk. Lisbeth... oly szép az, amikor elhullik minden körülöttünk, ami csuf, amikor mint a szentekről lepattog rólunk sok piszkos gyanakvás, bujkáló tekintetek, amikor nem féljük az éjt, nem féljük a veszedelmeket... óh, olyan jó gyermeki hittel vetni magunkat a fürgetegbe és soha egy percig nem érezni, nem hinni az ellenséget. Az ilyen szív elébe szalad a vesszőző kéznek, talán még a gyilkos késnek is mosolyogva tárná ki a keblét, s talán haldoklásában is elnyilt, mosolyos, gyermeki szájjal csodálkozna.

„Ez nem igaz, nem lehet igaz, hogy gyűlölet van, mikor én csordultig vagyok szeretettel.“

Langston Hughes, az amerikai néger költő

Írta és a verseket fordította: TISZAY ANDOR

Amerika új lirájának legnagyobb képviselője, a kisenmizettek és megalázottak költője. Közel egy évtizede, hogy minden faji, osztály és nemzeti elnyomás ellen felszólal. Harminnégyéves és már végigjárta az élet iskoláját. Ma az afro-amerikai fajok öntudatraébredésénél az elsők között harcol. Forradalmi temperamentuma nem ismer határt, mert az igazságért harcol. Mert minden ember egyforma és az, hogy hatalmi vagy szellemi javakkal rendelkezik valaki, az még nem jogosít senkit arra, hogy másokat kizsákmányoljon. Amerika fehér olvasóközönsége ámulva figyelt fel rá!

Talán nagyapjától örökölte lázadó temperamentumát, aki az 1859. évi John Brown-féle négerlázadásban vezető szerepet játszott. Őt társával együtt foglalta el annakidején a rabszolgaság főfészkét, a Harpars Ferry arzenált. De mindnyájukat elfogták és kivégezték az U. S. A. katonái.

Langston Hughes (ejtsd: Lengsztn Hju:z) Missouriban, Joplin-ben született 1902-ben. Tizenhároméves korában, nagyanyja halála után került ki az életbe. Édesanyja szegény tanítónő volt, aki nem tudta eltartani, így évekig élt Clevelandban. Itt végezte a középiskoláit. Majd Mexikóban tanítószkodott és itt írta 1920-ban első költeményét, amelynek címe: Néger beszél a folyóról. Beiratkozik a Columbia egyetemre, de pénze nincs tanulni, így cipőt tisztít, spanyolul tanul, farmokon dolgozik, tehershállítóhajókon vállal állást, matróz lesz, fűtő, majd szakács. Elvetődik Észak-Afrika partjaira és amikor egyik óceánjárón elveszti állását, télvíz idején hét dollárral a zsebében megérkezik Párisba. Ez 1924-ben történt. Tizhónapi küzködés után gyalog bejárja Olaszországot és Spanyolországot. Közben edény mosogat, Genovában hajókat mázol, Párisban éjjeli portás, végül 25 centtel a zsebében visszaérkezik Newyorkba. De megélhetése itt sem javul. Washingtonban kifutófiu lesz, majd tányérmosó. Közben állandóan ír. Versei megrázóan festik le a szállodai köpöcsészéket mosogató boyok, az örökké hajlongó szolgagyerekek és csak a vendégek lábát látó pincérek életét, a kíméletlen négergyűlöletet, amelyek mögül az ártatlanul meglincselt és megvetett „nigger“-nek ijedt képe fénylik elő. Versei mind népszerűbbek lesznek és már a nagy napilapok is közlik azokat, de nem tudja senki, hogy szerzőjük hol él.

Vachell Lindsay, Amerika egyik legnagyobb költője és az amerikai néplélek ismert kutatója figyel fel rá először és anélkül, hogy személyesen ismerte volna, verseiből előadásokat tart.

A véletlen folytán egyik felolvasóköriútján Washingtonban éppen abban a szállodában tart Hughes verseiből előadást, ahol a költő tányért mosogat. Itt ismerkednek meg. És még ebben az évben, 1926-ban meg is jelenteti első verseskötetét, a *The Weary Blues*-t. Lindsay emelte ki hányatott életéből Hughes, akinek munkáit ezután már rendszeresen megfizetik az amerikai napilapok. Szervező tehetségével egy-kettőre a néger felszabadulás zászlója alá toborozza az eddig tespedő néger tömegeket és ma egyik vezetője az *Association for the Study of Negro Life and History*-nak. 1927-ben jelent meg második verseskönyve, a *Fine Clothes to the Jew*. Azóta még egy verseskönyve és egy novelláskönyve is megjelent.

Igy indult el a karrierje. Európa ma még alig ismeri az amerikai néger költőket, de Amerikában már számolnak ezzel a bővérű, tehetséges írőcsoporttal. Mint minden üldözésnek és elnyomásnak, úgy az amerikai négerüldözésnek is az az eredménye, hogy az afro-amerikai irodalom frissebb, maibb, hódítóbb, mint az ottani fehér faj irodalma. Ez a költészet nem exotikus, de benne izzik Afrika forró levegője. Jellemzős vonása, hogy sehol sem találunk benne derűt. Hangjuk szomorú, fájó, elkeseredett. Az évszázados rabszolgasors és elnyomás hangja vibrál verseikben, mert egy olyan faj költői ők, akiket még ma is üldöznek és még ma sem vesznek emberszámba. A törvény ugyanolyan jogokat biztosít nekik, de ez a jog csak irott lap. A közvélemény nem veszi komolyan. Ennek a fajnak legnagyobb képviselője Langston Hughes. Versoformája éppen olyan bizarr, mint eddigi élete. A szélesívelésű szabad verstől a leghalkabb lírai kis dalig minden versformát és hangulatot felhasznál. Versei közül mégis azok a legszebbek, amelyekben egyszerű szavakkal festi a négerék elnyomását és a néger proletáriátus reménytelen helyzetét. Meddig tűrjük ezt? — kérdezi verseiben. Mi lesz?! Mire valók azok a civilizációs jogok, ha azokat éppen azok rugják félre, akik megteremtették! Miért különbözik a fekete ember a fehértől? Ha már elvették a feketék földjét, vagyonát és hazáját, miért tartják szellemi rabszolgaságban őket? Sok megoldatlan probléma vajudik verseiben, amelyeket a jövő felszabadult emberének kell még megoldania. És addig? Addig tovább tart a néger-gyűlölet...

Langston Hughes ezen verseiből közlök itt fordításomban néhányat, amelyek jellegzetesen mutatják be nemcsak az ő, hanem az egész amerikai néger költészet hangját:

Néger vagyok

Néger vagyok:

Fekete, mint a fekete éjszaka,

Fekete, mint az őserdők mélye, az én Afrikámban.

Rabszolga voltam:

Cézár parancsára lépcsőket mostam,

Majd Washington csizmáit tisztítottam.

Munkás voltam:

Kezem alatt emelkedtek a félelmetes piramisok

És én kevertem maltert a Woolworth épületéhez.

Énekes voltam:

Panaszos dalaimat messze Afrikától Georgiáig dudoltam

És ragtimeot táncoltam.

Az á l d o z a t voltam:

Kongóban a belgák vágták le kezemet,

Mig Texasban, most meglincselnek.

Néger vagyok:

Fekete, mint a fekete éjszaka,

Fekete, mint az őserdők mélye, az én Afrikámban...

Afrika fia

A dzsungelek tam-tamjai

Korbácsolják még vérem

És a dzsungel forró, vad Holdjai

Világítják meg lelkem.

Félek én ettől a civilizációtól:

Oly kemény,

Oly erős,

Oly hideg.

A mi hazánk . . .

A mi hazánkba vágyunk, ahol napsugár van,
Izzó napfény és párolgó folyók,
Aranyozott, rózsás,
Meleg alkonypir, —
Mostani hazánkban dermedt az élet
És mindenki sir...

A mi hazánkba vágyunk, hol az őserdőkben
Hatalmas fák állnak
S lombjaik között papagály rikoltoz,
Ragyogó zöld-piros-kék tollal. —
Mostani hazánkban szürke a madár
S szürke a nappal...

A mi hazánkba vágyunk, az igazi földre,
Hol szabadon tombol a dal, szerelem, bor, —
Mostani hazánkban tilos az öröm,
Mostani hazánkban senkisésem örül, —
S nem más, — csak börtön...

Én is Amerikát énekelem!

Én vagyok a fekete testvér,
Ám ha vendégek jönnek,
A konyhába küldtök mégis enni
De én csak nevetek:
Étvágyam van
S egyre erősebb leszek.

Holnap,
Mikor a vendégek jönnek,
Az asztalnál fogok már én is enni.
És nem meri mondani
Nekem többé senki:
Eredj a konyhába enni.

És akkor szégyenkezve
Látjátok majd, milyen szép vagyok
Én, a fekete testvér.
Mert én is Amerika vagyok!

Rézköpöcsészék

Boy, tisztítsd a köpöcsészéket.

Detroit,
Chicago,
Atlantic City,
Palm Beachban,

Tisztítsd a köpöcsészéket...

Szállodai konyhák gőze,

Szállodai hallok füstje

S köpöcsészék nyála

Az életem része.

Hé Boy!

Egy nikkkel,
Két nikkkel,
Egy dollár,
Két dollár naponta.

Hé Boy!

Egy nikkkel,
Két nikkkel,
Egy dollár,
Két dollár

Gyerekcipőjére,

Házbérfizetésre.

Templom vasárnap,

Istenem!

És gyerek és templom és gin

És nők és vasárnap,

Mind, mind összekeverve

Nikkellel, dollárral!

Tiszták a köpöcsészék,

Fizetjük a házbért.

Hé Boy!

A csillogó rézcésze tetszik az Urnak.

Csillog, mint Dávid király cimbalma,

Csillog, mint Salamon boroskupája!

A rézköpöcsésze tetszik az Urnak.

Hé Boy!

Tiszta köpöcsészét helyezek az Urak oltárára!

Minden kincsemet, mit felajánlhatok:

Fényesre tisztított rézköpöcsészét.

Ej, vágd oda Boy!

Gyere!!!

Tiszteletes úr

Hétszáz lelket terelt be az Isten
 kicsi nyájadba tiszteletes ur,
 hogy hétszáz lélek szüzföldjében itt,
 dolgozz láthatóan s láthatatlanul.

Szegényen élsz, mert kicsi a falu,
 de hétszáz lélek nagy-nagy hatalom
 s mivel nem töprengsz földi jók fölött,
 hétszáz lelked van s uralkodsz azon.

Hétszáz lélek! Óh! milyen küzdelem
 uralkodni egy lelkemen, — mi van,
 mikor földi dolgoddal vesződöm
 a szenvedélyek rossz óráiban.

Mégis, tereld a hétszáz lelkeket
 a legjobb utra, mit isteni Ujj
 mutat neked, hogy nyájaddal együtt
 az Ur kedve szerint megigazulj.

Látod, én is lelkekkel törődöm,
 csak nálam kicsit nagyobb a család;
 pár milliószor hétszáz lélek él
 a földön együtt, s ez a nagyvilág.

Éjt és napot, egybevetve önzöm
 a sok-sok lelket, amely nyugtalan,
 mert rossz álmából ép hogy ébredsz
 a magyar világ és a nem magyar.

De költő dolga mindig strázsa volt
 és családja volt az egész világ
 s ha háboru jött, gyilkos puskaport
 átkozott el, hogy ne hulljon a nyáj.

Tiszteletes ur! vigyázd a falut.
 (Engem furcsa látomás megintett:)
 láttam bajra gyülekező népet,
 míg az Uristen félretekintett...

Gazella

Hegyen járok most, oly fehér
lélekkel mint a téli táj,
De nem vagyok magam: a szél,
fáradtan kísér, meg-megáll.

Biztatjuk egymást: csak tovább!
a csucs felé kell szállni most;
a csucs felé, ahol a láb
már szüzféher havat tapos...

S ahogy a hegyre törtetőn
két versenytűtő — vágatunk,
érezem; lassan kihagy tudóm
és egyre fárasztóbb az út.

Hé, bolond szél, ne fuss, megállj!
én ezt a versenyt feladom...
látom komorló éveim
számát a sziklafalakon.

Gazella lába kellene,
hogy szökdeljen e szirteken;
vagy olyan könnyű, ruganyos
lábak, mint amilyeneken

járás közt ringatja magát
Zella, — fiatal kedvesem,
amikor téli alkonyon
oly boldogan bolyong velem.

A szemedbe néztem

és tekinteted
meleg bársonyán mint
két párduc-kölyök
együtt heverészek;
a szenvedély és
az álmos nyugalom.

Szép két kis állat; —
egyet játszani
milyen jó volna
veletek, ha most
játékos kedvvel
közétek lecsapnék.

Játszunk tehát! két
kicsi vadócom, két
barna állat; két
sötét szemem! De!...
Kettőtök közül
melyiket simítsam?...

Azt-e amelyik
langy simogatásra
kéjjel, elomlik
s aztán megrepeg?
vagy azt, amelyik
forró szenvedélyek

tűzétől hajtva,
kéjes csattogás közt
véresre marná
keskeny kezemet?
... Csókolj meg kedves:
a veszélyt akarom!...

Gál László :

Majd, ha a Pali bácsi . . .

Szürke Péter a hegyeket szerette, a tisztavízű patakokat, az óriási erdőségeket, vasutat, az autót, a repülőgépet és a felhőkarcolókat.

Szerette a szép ruhákat, a jó ételeket, Cliquot asszonyág habzó csodaitalait, a szép szobákat, az apró nippeket, szobrokat, könyvtárakat, muzsikát.

Szürke Péter a lányokat is szerette. A lesütött szemű szüzeket, a kivirágzott asszonyokat, a szókéket, barnákat, feketéket. Szürke Péter a szépet szerette.

Gyerekkorában May Károlyt olvasta és Old Shatterland-el együtt járta a prérík végtelenjét. Megkönnyezte Winnetou halálát, nevetett Old Firehand durva tréfáin, lelkesedett a bárátságos apacheokért és gyűlölte a szü skalpvadászokat.

Aztán Werne Gyulával utazott a föld körül. A holdba. A tenger alá. Swift elvitte az óriások közé és Robinsonnal együtt vert kalibát.

Sirt Twist Olivér szomorú sorsán és kacagott a busképü lovag szemmalom harcain.

Közben tanult is. Algebrát, latint, vegytant, történelmet. Aratásra végtelen rendekben állt a sok tudomány a fejében és félelem nélkül állott az érettségi biztos elé.

Aztán megakadt Szürke Péter.

Igen, közben valami háborúféle is volt, de mi köze egy ötödik gimnazistának a felnöttek bolondságaihoz?

A tanár ur megmagyarázta, hogy ez a szükségszerű kiválasztódás: a gyengék elpusztulnak, az erősek erősebbé válnak . . . és Szürke Péter megnyugodott.

— Jó, hát meghal néhány millió ember. Legalább lesz hely az utánuk jövőknek.

Néhány millió ember elpusztult ugyan, de Szürke Péter csodálkozva eszmélt arra, hogy hely még kevesebb van, mint azelőtt.

Fanyalogva fogadta a nagybátyja is, akinek kis gyára volt a város szélén. Virilistának számított az öreg és Péteréknél mindig úgy beszéltek róla, mint a Szürke-család egyetlen komoly tőkéjéről, mint a jövő biztos ígérétééről.

— Majd, ha a Pali bácsi . . . hallotta Péter akkor, amikor nagyobb lakás kellett volna a folyton szaporodó istenáldás miatt.

— Majd, ha a Pali bácsi ... hallotta akkor is, amikor nem jutott új ruhára, amikor a karácsonyfa alatt nem volt játék, amikor apja holtfáradtan dőlt ágyába, hogy nem bírja tovább.

Pali bácsi isteni messzeségben trónolt felettük. Pali bácsi fogaton járt, háza volt, — uram bocsá', talán még barátnöje is.

Számontartották az életét, a kávéházi feketéit, az alsópártikat, az utazásait s ha megláttak egy íróasztalt valahol, amelyet a Pali bácsi gyára készített, büszkén simogatták végig szemekkel „a mi gyárunk“ remekműveit.

Sohase kértek semmit tőle. Nem is adott volna. Morózus öreg legény, befelé, önmagának élő. De, ha a tőkéhez nem is nyulhattak, mégiscsak az volt a szívárványos jövő:

— Majd, ha a Pali bácsi ...

Pali bácsi nem örült érettségizett öccsének.

— Minek a koldusnak iskola? Ha legalább mesterségre tanítottak volna ... Nálam különben sincs helye az ilyen fiatal uraknak, meg aztán, ne is kezd rokonnál öcsém ... Akarsz egy forintot?

Féldinárt ért az a forint, amelyet Péter köszönettel visszautasított. Dehát, mi köze egy öreg műbutorasztalosnak az idők változásához?

*

Itt állt Péter a maturájával, az olvasottságával, a vágyaival ebben a cifra nagy alföldi faluban, amelynél érdemtelenebül a város szépen hangzó nevével még sohasem hivatkoztak.

Itt állt ebben a szomorú szürkeségben a három kávéház a két mozi és a tömérdek korcsma sivatagjában, ahol ezer dinárnál kezdődik az elérhetetlen és két deci borba fulladnak az álmok.

Itt kezdte Szürke Péter. Szürkén. Ahogy itten lehet.

Szürke Péternek szerencséje volt.

Megindult.

Csak néhány hónapig mászkált állás után. Megmozdultak az ismerősök, a nagynénik. Még a házmesterné is tudott valamit.

Péter szorgalmasan járt mindenhová. Bankokba, üzletekbe, iparvállalatokba, Végre az egyik malmosnak megtetszett:

— Nálam dolgozhatna, fiam. Persze, egyelőre nem fizethetek sokat.

A nemsok háromszáz dinárt jelentett. És munkát nyolc órától tizenkettőig és kettőtől hatig, hétig, nyolcig.

A háromszáz dinár hatszáz skatulya gyufát jelentett. Vég-eredményben... kinek kell hatszáz skatulya gyufa?

Szürke Péter korán kelt, megmosakodott, felöltözött, elindult. Minden reggel: januárban és júliusban, tavasszal és

összel. Nyolc órakor leült az asztala mellé, elővette a folyószámla könyvet, a raktárkönyvet és írta a számlákat. Terhelt, elismert. Pontos, jóviseletű tisztviselő volt Péter, a főnöke szerette és esztendőre már négyszáz dinár volt a fizetése.

Három év múlva hatszáz.

Karrier...

Négyszáz dinárt hazaadott. Kettőszáz volt a zsebpénz. Mozira, cigarettára, nőre.

Nem sok.

Anyja vigasztalta:

— Majd, ha a Pali bácsi...

Pali bácsi még mindig fogaton járt, még mindig kártyázott, még mindig szerette a nőket. Tehette...

Péter olvasott. Utleírásokat. Könnyű regényeket, nehéz filozófusokat.

A könyvek vitték messzi utakra, a könyvek hozták a luxust, a jobb cigarettákat, a színeket, a kitartást, az élet különös ízeit és a szerelmet.

— Majd, ha a Pali bácsi...

— Tulajdonképpen nem való, — gondolta néha, — a halálára várni valakinek. De nem vár-e mindenki egy Pali bácsit? Konjunkturának hívják, vagy világbékének, új társadalmi rendnek, vagy az európai egyesült államoknak, főnyereménynek, vagy csak egy jobb állásnak... mindenki várja a maga Pali bácsiját.

Hiszen ezek a hatszáz dináros mák...

Igen, ezek a hatszáz dináros mák kifacsarják az emberből mindazt, ami emberi, ami szép, ami remény, amiért érdemes.

Szorgalom? Kitartás? Akaraterő?

Három év alatt háromszáz dinárt jelentett: tíz év alatt ezer dinárt jelent.

— Az apám negyven éve szorgalmas. Most háromezer dinárt keres. És szerencséje van, hogy ennyit is kereshet.

— János, a barátom, a legjobb tanuló volt. Még mindig nem tudott elhelyezkedni.

Szorgalom? Kitartás? Akaraterő?

Husz évvel ezelőtt... és éppen száz éve, hogy husz évvel ezelőtt volt.

— Majd, ha a Pali bácsi...

Sokszor úgy érezte, hogy lopni is tudna. Igen, Staviskynek, Kreugernek volt igazuk. Azok éltek legalább. Osztrigát ettek, kék vonatokban utaztak, szép asszonyokat csókoltak.

Vagy a gangsterek.

Va banque...

Egy kártyára feltenni az egész életét, — nyerni mindent, vagy veszíteni... Hát mit lehet veszíteni itt?

Hatszáz dinárokot? Paprikáskrumplit? Ostoba filmeket? Konyhaizü csókokat?

— Majd, ha a Pali bácsi...

— Akkor, igen, akkor megveszem a világot.

És Péter szorgalmasan körmölt tovább.

Multak az évek.

Péter öregedett. Eltemette apját. Megsiratta anyját is. Már főkönyvelő volt. Preferánszot játszott a kávéházban, vagy sörözni járt a divatos kiskocsmába.

Megtárgyalta az abesszin háborut, a helyi eseményeket, a spanyol forradalmat.

Kis pocakja volt már és jóval magasabb homloka.

Vasárnap ingujjban járkált a ház körül, meghallgatta a szomszédasszonyok plétykáit, tudomásul vette, ki lenne neki való feleség.

Pali bácsi még mindig élt.

Aztán megnősült Péter. Az első gyereket boldog izgalommal várta. A másodiknak is örült. A harmadiknál megcsóválta a fejét.

Szaporodtak a gondok.

Néha odaállt apja fényképe alá és rábólintott: — a te életedet élem, apám.

És végre meghalt a Pali bácsi.

Pétereknek is jutott, ha autóra-repülőgépre nem is.

Ki akart autózni most már? Iskoláztatni kell a Laci gyereket, a Jancsi is megnőtt már. Hozomány kell az Ilonkának.

— Most már a gyerekek várjanak a Pali bácsira, ugy-e, asszony?

Lehet, hogy mire megnőnek, világbékének hívják...

Batta Péter :

A fenékhorgász

Hát igenis, kérem, a picézőmesterségnek is vannak nagyipari vállalkozást megközelítő művelői.

Láttam én már sok picézőt. Például a Tisza partján elszórtan, csöndes helyeken, ahol a halat nem zavarják se fürdőzők, se csónakázók. De még a parton járókelők se. Bár ez utóbbiak inkább a horgászó bot innenső végén üldögélőt nyugtalanítják, nem a tulsó vég körül ficáncoló vizalatt járókat.

Mert a picéző ember a magányt kedveli s a némaságot. Őt zavarja minden zaj, nyugtalanság s főleg beszéd. Bölcselkedő koponyák ők, akik a bambusznád vagy egyszerű akácbot tartogatása s a vizen uszkáló dugó figyelgetése közben el-elgondolkoznak a világ sora, megváltása felett.

A tiszai horgászok tehát általában a szomorufüzek alatti vagy partszakadások alján rejtett zugokat kedvelik. Ahová más, közönséges világból való, gyarló ember nem igen jut el. Ahol a víz lassu folyású. A hal megáll. Néha-néha föl is veti magát egy-egy vörösszárnyu, fehér hasu keszeg, vagy sötétarany színű kárász. De a cél a jó kövérre hizott potyka vagy harcsa. Persze csak amolyan kisebb fajta. Fél vagy egy kilós. A két kilós a már alig elérhető picéző mennyország. Ilyenről csak álmodik ez a csendes és alattomos halvadász.

De láttam én a palicsi horgászó mestereket is. Sőt beszéltem is velük. Ezek már más fából vannak faragva. Nyílt helyeken szeretik kivetni hálójukat a gyanutlanul sütkérező süllő-féle tavi halakra. Beszélgetni is szeretnek. Sőt büszkék arra, ha minél többen gyülekeznek össze a hátuk megett s érdeklődve lesik a dugó táncát. Hallgatják előadásukat, magyarázatukat az okoskerü picézés jelenkori fejlettségéről.

Olyik horgászó két botra ügyel egyszerre. Az egyik mélyebbre eresztett erősebb kampós horog, nagyobb fajta halakra pályázik, a másik magasabban lengő, kisebb zsákmánnyal is megelégszik. Bár beismerik, hogy két horogra ügyelni, két parafatojás billegését figyelni kissé megerőltető. Ha pedig a víz felülete kissé hullámzó, mint a Balaton teteje, szemkápráztató és szemidegkimerítő is.

Mert az egészben a legfontosabb a kellő pillanatban s nem tulhevesen rántani ki a játszadó dugót. A tulheves kirántásnál ugyanis rendszerint kiszakítja a görbetű kampója a hal

gyöngö pofaszerkezetét s a csillámló jószág egy pillanatnyi légtánc után visszatotyan a piszkos zöld lébe.

A palicsiaknak különben néha olyan hosszú a picerudjuk s a fonaluk, hogy segéderő kell a vízbesujtásukhoz. A bot maga vagy három méter, a finom erős zsinór meg vagy hat méter. Elh hozzák hát kis hat-nyolcéves fiacskájukat is, aki mikor apjuk rátützte a horogszigony hegyére a kukorica szemet vagy rálapította a paprikás kenyérből gyurt galacsint, — ezt óvatosan kézbe veszik s hátraszaladnak, míg a zsinór engedi. S ott lazán kézben tartják a csalétket.

Apjuk nagyot fohászkozik s nagy lendülettel a fején keresztül bevágja a horgot a vízbe. Minél beljebb a tó közepe felé. Csakugy süvölt, amint a levegőt szeli.

No mondom, hogy ezek mind kisiparosok, kisemberek, kontárok. Megelégszenek hat-nyolc apró kölyök-hallal is naponta. Hogy egy-egy vacsora kiteljék belőlük, meg kell enni őket szőröstül, bőrostül, szálkástul, uszonyostul együtt.

De a nagyvállalkozó, a halfarkas az a fenékhorgász.

Hogy ilyen is van a világon, ezt csak most az elmúlt nyáron tudtam meg. Véletlenül.

A Tiszán fürdőzés közben ugyanis csak arra lettem egyszerűre figyelmes, hogy egy csónakban, amely félig a homokzátonyra volt kihuzva, vagy hárman szorgosan dolgoznak. Egyikük a lélekvesztőn kívül a földre kuporogva, ketten meg bent.

A csónyik szélén kívül kukorgó fürdőruhás, bronztestü fiatalember nagy igyekezettel tüzdelt a ladik szélén felsorakozó rengeteg horogra férgeket, gilisztákat, sőt jól megtermett lötétüket.

A gilisztákat egy csorba fazék rózsével teleszórt aljából pusztá kézzel halamászta ki s három helyen átszurva füzte rá a kecsesen hajló fémtü szigonyos orrán át reá.

Már egész sor fel volt tűzve, mire odaértem s érdeklődve kérdeztem, mi a célja e tömeggyilkosságnak. Ennyi élőlény emez ocsmány rabláncrafüzésének?

Buczó Jóska, mert ő volt a halirtás eme modern módjának rendszeres művelője, aztán megmagyarázta, hogy s mint horgászik ő. Halljuk csak.

Egy kétszázhusz-negyven méter hosszú erős zsinog végére mindenekelőtt egy féltéglát erősít, amely az egész sor kajla horgot kivetés után lehuzza a Tisza fenekére azon további kőnehezékek segítségével, amelyek a hosszú zsinog minden husz méterére esnek.

Minden négy méterre esik egy külön, — nála zöld, — színű s harminc-negyven centiméteres oldalzsinór, amelynek a végén lebeg a vízben a víz sodra által állandóan mozgatott, ingatott férggel felszerelt horog.

Most méltóztassék elképzelni egy ilyen irtózatos, tömegyilkos szerszámot a Tisza fenekén! Minden négy méterre egy tekergőző eleven giliszta. A legkedvesebb falatja mindenfajta halnak. Vagy egy-egy féldekás lóbogár, sáska, mifene. Nem kell-e megvesznie annak a szegény 10—20—30 kilós apa vagy anyaharcának, pontynak, kecsgeének, amely talán már évtizedek óta kerüli el nagy ravaszul az összes halászok nagy hálóját, varsáját, kis picézők horgait csak azért, hogy folyton lenn tartózkodik a Tisza legfenekén s még ott is külön gödröt heverész ki magának a folyó finom iszapjában!? S legfeljebb éjfél körül vagy hajnaltájt indul portyázásra, hogy megkeresse aznapi betevő falatját?! Féltucat halfiókat, vízi pondrót, mi egyebet.

S a fenékhorgász épp ez időt lesi, várja.

Tanyát üt kint a Tisza partján közel ahhoz a helyhez, ahová a fenékhorgosor e világi végét egy földbevert cölöphöz hozzákötötte. Sátrat épít vagy egy bokor alján fűből, száraz avarból avagy a subájából fekhelyet hevenyész s várja, mikor szólal meg a kolomp. Mikor veri őt fel édes hajnali álmából.

No igen, mert elfelejtettem megmondani, hogy arra a dorogra, amelyet a földbe vert, egy csengőfélét erősít, hogyha elaludnék s a nagy hal horogra akadva elkezdené ráncigálni menekültében az egész picesoron át a horogtartó cöveket, ezt neki ez a csengő elárulja.

Hej, de furfangos szerkezet! No, nem hiába Buczó Jóska esze adta ki, de meg is csinálta emberül.

Azaz, hogy mégis. Van valami hiba a gréta körül. Panaszodik, hogy minden óvatosság dacára nehéz szárazra kapni ezeket a nagyobbfajta viziszörnyetegeket.

Amikor ugyanis — meséli — észreveszi például egy jól megtermett harcsa, hogy a part felé vonszolják, örült erőt fejt ki, hogy magát megszabadítsa. Ekkor még egy kis öncsonkítás se határoz. Egyszerűen átszakítja a saját pofázmányát s csonka szájjal odébb iszkol. De megtörténik, hogy maga a horog szakad le a zsinegről.

— Láttam már olyan öreg potykát, amelyeknek az ábrázatát két-három rozsdás pice éktelenítette, — mondja mosolyogva.

De még nagyobb ellensége a fenékhorgásznak az igazi tiszai halász. A hálóval, varsával, csónyikkal, szapollyal dolgozó halász. Meg ennek a süldő gyerekei. Tizenöt, tizenhatéves sutytyó legénykéi.

Igy meglesik, hol veti ki esténként szerszámát. S az éj néma csöndjében, amikor Jóska az igazak álmát aludva huzza a lóbört, oda lopakodnak, befogják a kolomp száját, hogy ne szólhasson, kihúzzák a cölöpöt mind az egész hozzávalóval, hongokkal, gilisztákkal, tégladarabokkal s az esetleg ráakadt

zsákmánnyal együtt s meglógnak vele haza, hogy majd később esetleg ők maguk vessék azt ki éccakának évadján a Tisza egy egész más részén. S ekkor oda az egész befektetés, ami mégis megér vagy 100—150 dinárt. S a mai nehéz viszonyok közt nem könnyű pótolni.

Főleg az adorjáni halászfiaikat gyanusítja Jóska az ilyen tolvajos hajlamokkal.

No, de mondandóimnak végére értem. A fenti szerény sorokkal nem kívántam egyebet, mint bemutatni egy újfajta tiszai — majd azt mondtam — sportágat, a fenékhorgászatot.

Mind szép volna ez nagyon, talán kiadós is ez a mesterség, ha nem volna egy undok része, a férgek, giliszták felfűzése a horgokra. No, de hát Istenem, nincs-e az ügyvédi mesterségnek is utálatos része? Hogy az orvosiról ne is beszéljünk.

Végeredményben nem lehet mindenki rózsakertész vagy mézesbábos, esetleg gilicetenyésztő.

Nikola Sop:

Mikor Jézus egyedül van a szobában...

Jézus, ha megsebez a harag:

láthatnak-e téged?

Sajgó homlokról ha rokkanna,
otthon, leteszed, mi éget — dicsfényed?

Tudom, leszakítod te is, amint én
homlokomról sokszor kalapom.
És magára hagyod magános fényén
valamely elhagyott zugon.

Vagy mikor fájdalmas tulajdon neved felejtéd,
göngyödtén, fázva, halott szavakon:
leütsz-e véle asztalodra kegyetlen,
hogy megrendítse szobád, haragod?

Tudom, csak virrasztasz magadban,
tudom, hogy hangtalan magadat hallgatod...
És nemde, Jézusom, kívánod az ittózat
sötétjét, hol dicsfényed kioltod.

Fordította: KRISTALY ISTVAN

Kisbéry János:

Szirmai Károly és az örökkévalóság

„Drága Kendém!

Annyit nyavalyáskodom, megöl, szétforgácsol a nyomoruság, semmire sem jut időm és erőm. Az utolsó pillanatban hevenyésztem össze a mellékelt cikket, amellyel úgy Szirmainak, mint önmagamnak tartozom. Súlyt helyezek arra, hogy Szirmai hátamögött kerüljön a Kalangyába és ezért küldöm Neked. Ha csak mód van rá, nagyon kérek, szítsd bele a májusi számba.

Bezdán, 1936 május 16.

Meleg ragaszkodással öled hived

Kisbéry János“

A kérdés éppen időszerű. Szirmai Károlyt, az író, a sztáribecseji Magyar Népkör ezüstkoszorúval tüntette ki. És időszerű ez a kérdés abból az alkalomból is, hogy én, alulírott, mint azt egy írotársam találóan jellemezte, „visszarostálódtam a Kalangyába.“ A látszat az, mintha a Szirmait ért kitüntetés egyben enyhe pofleves is lenne, mely természetesen engem illet meg, mint afféle ítélet, abban a perben, mely közöttünk lefolyt és mintha ez az én visszarostálódásom is elárulása lenne annak az ügynek, amelynek képviselőjében nemrég a Kalangyával oly élesen szembenállottam.

A történetek után valóban senki sem számíthatott arra, hogy akár a Kalangya velem, akár én a Kalangyával mégegyszer szóbaálljunk. Hogy őszinte legyek, én magam a legkevésbé. Ha két író a világtörténelem folyamán valaha hajbakapott egymással, mi hajbakaptunk. Nem kiméltük egymást, aki bírta, az marta. Én lelepleztem Szirmai Károlyt, mint dilettánst és Szirmai Károly leleplezett engem, mint dilettánst. Nem volt vaia-mi épületes harc és mentségünkre talán mindössze annyi szól, hogy egymás anyjaistenit nem szídtuk. Hogyan vált hát lehetőségéssé ez a kibékülés közöttünk, melyikünk volt az, aki az általa képviselt ügyet elárulta s a történetek után mi az igazság abban, ami a nagy per folyamán nem dőlt el sem jobbra, sem balra?

Az elintézés tulságosan felületes módja lenne, ha azt mondanám, hogy kölcsönösen visszavontuk a vádat. Mi ennél is tovább mentünk: magunk ültünk a vádlottak padjára és önmagunkkal szemben léptünk fel, mint vádlók. Beláttuk, hogy köl-

csönösen nem volt igazunk. Nekem nem akkor, amikor Szirmai orrán egy bibircsókot felfedezve azt állítottam, hogy az egész orra, mi több, az egész feje, sőt, az egész teste egyetlen nagy bibircsók és Szirmainak sem, amikor engem vádolt meg hasonlókkal. Hogyan jutottunk erre a belátásra?

Az ember megharagszik valakire, nekiront, üti, vágja, tépi, marcangolja „Kinizsi Pál szilaj haditáncot jár vele“ és utána csak azt sajnálja, hogy nem törte össze minden csontját és tépte darabokra és taposta bele a földbe. A düh minden esetben vadállati, de szerencsére nem a fő uralkodó elem az emberben. A düh természete az, hogy az idő múlásával önmagát emészti meg, mint a kámfor. Akinek a düh az igazsága, az ugyan nem fut messzire, mert a rossz lelkiismeret hamar utóéri. Valahogy így jártam én is. Kiadtam a dühömet, talán a csatát is megnyertem és most már nem lett volna egyéb dolgom, mint pihenni a dicsőségem babérain. Ez a dicsőség azonban kezdettől kétesértékűnek rémlett és az idő múlásával egyre nehezebben emészthetőnek bizonyult. Nem volt elegendő erkölsi aranyfedezete a jólelkiismeretemben. Lépten-nyomon azon kaptam magamat, hogy ragaszkodom a dühömhöz, mindent elkövetek, hogy felidézsem, ébrentartsam, ne hagyjam elpárologni, kapaszkodom bele, lehetetlenségig fujom, élesztgetem a hunyó parazsat, nem merek kikászálódni belőle, mert szükségem van rá, önigazolásul. Már csak a dühöm tudta elhíttetni velem, hogy igazam van és ezért ragaszkodtam hozzá. De elkerülhetem-e a sorsomat? Én, aki egész életemben úgy vigyáztam arra, hogy soha, egyetlen mellékmondatban se kerüljek összeütközésbe a meggyőződéssel, aki egy porszemet se tudtam elviselni a lelkiismeretem tükrén, aki inkább vállaltam a szegénységet, a mellőztetést, hogysem árulójává tudtam volna lenni vállalt küldetésemnek, lehettem-e igazságtalan anélkül, hogy ez igazságtalanságért meg ne bűnhődtem volna és jólérezhettem-e magamat tartósan a megalkuvásnak és jellemtelenségnek abban a pocsolyájában, amelybe jutottam? A belátás elől nem volt menekvés, mert az igazság leghajszálhatóbb eltéréseire is egy szeizmográf érzékenységgel reagálok. Nagy általánosságban kétféle bátor ember van. Az egyik bátorsága akaratbátorságnak nevezhető, a másiké erkölsi bátorságnak. Az akaratbátorság a korlátoltsággal arányos. Minél korlátoltabb valaki, annál akaratbátrabb. Az akaratbátor ember olyan, mint a faltörő-kos; házakat lehet vele dönteni. Az akarat az uralkodó fő-elem benne. Az akaratbátor embernek nincs szüksége érvekre, erkölsi alapra ahhoz, hogy igaza legyen ugyanakkor, amikor akar valamit. Nincsenek skrupulusai, lelki-furdalásai. Az akarat parancsol benne. Korlátoltsága nem annyira szellemi, mint inkább jellemi fogyatékoság. Ha sikerül akaratát a gyengébbek fölött és egyáltalán érvényesítenie, ez úgy hat rá, mintha igaza lenne és a megdicsőülés glóriájával vonja be az álmait. Szükségtől kész az öleket is érvekké alkalmazni. (Lásd: világháború, etc.) Az erkölsi bátorság ezzel

szemben valami más. Erkölcsi alap. Akinek csak erkölcsi bátorsága van, annak a bátorságra esetről-esetre jogcímet kell szereznie s csak annyiban tanúsíthat bátorságot, amennyiben ez a jogcímevel összeegyeztethető. Ez utóbbiak közé tartozom én is. A viszony, mely önmagamhoz fűz, távolról sem olyan, hogyan igazam lehetne ugyanakkor, amikor Szirmai Károlynak van igaza s én ettől az igazságtalanságtól az igazak jólelkismeretével alhatnék. Nem ismerek kérdést, sem közelit, sem távolit, mely egyuttal lelkiismereti kérdésem ne lenne. Hiuságom az, hogy tollal a kezemben az örökkévalóság ítélőszéke előtt állok és az ítélőszék értékelése alapján értékelem magamat, indítékaimat, cselekedeteimet. Meddig tarthattam magamat ilyen körülmények között, gyűlölködésem és engesztelhetetlenségem köpenyébe burkolózva? Amíg a dühöm el nem párologott. Azután ott állottam pórén és kiszolgáltatottan, szemben a nagy számonkérővel, a lelkiismeretemmel, dideregve és fogvacogva a büntudattól.

Be kellett látnom, hogy igazságtalan voltam Szirmai Károlyl szemben. Alaptalanul? Igazságtalanságom éppen azért oly visszatetsző előttem, mert nem alaptalanul. Visszaéitem az erkölcsi alappal, meg-nem-engedett szurásra ragadtattam magamat, miután a szurásra jogcímet szereztem. Bizonyára Szirmai Károly sem az isten kegyelméből való tökéletes író, akin a kritikának ne lenne számonkérni valója. S ha én erre a számonkérésre indítatva éreztem magamat, miért nem tettem volna meg? Elsősorban neki használtam volna vele, az ő boldogulását segítettem volna elő azon a göröngyös uton, amelyen a csillagok felé elindult. A kritikus hivatása minden vonatkozásában az orvoséhoz hasonlít. Ténykedése a művészetben lényegében orvosi beavatkozás. Amikor a kritikus az író elbírálja, a beteg fölött tart konziliumot. Felállítja a diagnózist, megállapítja, hogy mi beteg és mi életrevaló ebben az írószervezetben és végül a receptet is felírja, esetleg műtetre utasítja a beteget. Mint minden orvosi beavatkozás, a kritika is rendszerint és elkerülhetetlenül fájdalmas, de a következményeiben feltétlenül hasznos és áldásos. Haragudhatunk-e azért, hogy az orvos segíteni akar rajtunk s a betegséget jobb belátásunk ellenére a fejünkre olvassa? Érdeünk lehet-e, hogy egészségeseknek higyjük magunkat betegségünkben, csak azért, hogy ne kelljen elszenvednünk az orvosi beavatkozással járó fájdalmakat? Végképp, nem vagyunk már gyerekek. A gyerekek azok, akik kézzel-lábbal tiltakoznak mindennemű orvosi beavatkozás ellen és bármennyire javukra szolgált is, amikor az orvos kihuzta egy rossz fogukat vagy kiszedte a mandulájukat, hajlandók csak arra emlékezni vissza, hogy nagyon fáj s hogy a doktor bácsi kegyetlen, rossz ember, akit gyűlölni kell. S ha sok tekintetben ma is gyerekek vagyunk még, a belátás elől sem zárkozhatunk el immár, hogy ennek így kell lennie. A doktor bácsi szükséges rossz. Mi sem általánosabb jelenség az életben, mint a betegség. Azt mondhatnánk, hogy a betegség

az élet állandó állapota, amellyel szemben az egészség csak afféle „lucidum intervallum“ két betegség között, mint két háború között a béke, az a ritka kivétel, mely a szabályt igazolja. És én nem is hiszem, hogy lenne beteg, aki a maga betegségét akár tudja, akár tudattalanul ne érezné élete kálváriájának és ne lenne hálás annak az embernek, aki őt attól megszabadítani hajlandó. Már pedig a kritika ilyen. Az igazi, küldetése magaslatán álló kritika úgy hat a beteg írói szervezetre, mint a gyógyulás folyamata. Erőt, hatalmat merít belőle, amellyel a betegsége fölé kerekedik s magát a tehetetlensége kínzó kárhózatából megválthatja. De hát ezt tettem-e én, amikor Szirmai Károly írói tehetsége fölött ítélőszéket tartottam?

Nem! Szirmai Károly „betegsége“, mely a természetét és jelentőségét illetőleg csak afféle egyszerű kelevénynek tekinthető, mindössze kapóra jött nekem arra, hogy a halálos ítéletet fölötte kimondjam. Olyan diagnózist állítottam fel, mely műtéti beavatkozásra jogosított és amikor egy kelés kivágása ürügyén közelférköztem hozzá a késemmel, módot és alkalmat találtam arra, hogy a keléssel együtt egy-két nemesebb és pótolhatatlanabb szervét is kivágjam, arra hivatkozva, hogy ezek is betegek voltak és én az adott helyzetben nem tettem mást. Ki bírja a beteg vagy nem bírja ki, nem az én dolgom. Csaltam. Hamis diagnózist állapítottam meg, hogy annak ürügyén megölhessem. Bűnös vagyok, Isten és az Örökkévalóság ítélőszéke előtt Szirmai Károssal szemben elkövetett szándékos ember-, illetve író-ölés kísérletének büntetében.

Igy ért utól végül is a lelkiismeretfurdalás. Szükségét éreztem annak, hogy az elkövetett botlást jóvátegyem és Szirmainak igazságot szolgáltatassak. Erre először akkor nyílt alkalmam, amikor tavaly, tavasszal, felkerestem Kendét, — akivel egyébként az egész idő alatt fenntartottuk az érintkezést — és egy beszélgetés kapcsán őszintén feltártam előtte a helyzetet. Nem emlékszem már pontosan erre a beszélgetésünkre. A lényege azonban az volt, hogy nem voltam igazságos Szirmaival szemben, mert ha igazam volt is abban, amiben igazam volt, én ezzel az igazammal meg-nem-engedett módon visszaéltem. A kritika feladata nem az, hogy az író bajában-nyomorúságában elmarasztalja, abban mintegy megerősítse, hanem az, hogy támogatja, talpra segítse. Nekem módomban lett volna, hogy ezt megtegyem s hogy nem tettem meg, ezt szégyenfoltnak érzem írói pályafutásomon.

— De hát miért nem írod ezt meg neki? — biztatott Kende, szemmel láthatólag meglepetve és fellelkesedve.

— Tudja Isten, — háritottam el a kérdést. — Majd egyszer, ha módot találok rá, talán megírom.

Az igazság érdekében meg kell jegyeznem, hogy Kende már ezt megelőzőleg és azután is ismételten kért tőlem kéziratosokat a Kalangyába. Én azonban hónapról-hónapra halogattam a dolgot, míg végül is megírtm Kendének, hogy nem bi-

rok a „Kalangya-komplexumommal.“ Valahányszor azzal a gondolattal ülök le az íróasztalhoz, hogy a Kalangyának irjak, a teljes tehetetlenségig impotens leszek, hagyjon békében. Mint utóbb rájöttem, ez a Kalangya-komplexumom lényegében nem volt egyéb, mint a büntudat, amellyel Szirmaival felelősnek éreztem magamat. Méltatlannak ítéltam magamat arra az elégtételre, hogy ismét a Kalangyába irjak, mindaddig, amíg Szirmainak is elégtételt nem szolgáltattam. Ezzel bünteltem magamat. Vezekeltem.

Ekkor történt, hogy egy napon levelet kaptam Szirmaitól. Kende kérte meg, hogy nekem írjon és tőlem kéziratokat kérjen. Örömmel ragadja meg az alkalmat és szeretettel nyújtja felém a kezét. A harc nem kenyere, azóta „elült a szívében minden indulat“, békülünk ki.

Szirmai legyőzte önmagát és ezzel legyőzte azt is, ami bennem még legyőzni való volt. Örömmel fogadtam el a felém nyújtott kezét, de kibékülésünk feltételül én magam kötöttem ki, hogy elégtétellel tartozom neki s fenntartom magamnak a jogot, hogy vele szemben fennálló tartozásomat adandó alkalmammal leróhassam. E feltétel vállalására nagy szükségem volt, mert csak ennek birtokában érezhettem felmentve magamat Kalangya-komplexumom terhe alól és vált lehetővé számomra, hogy abba újra írni tudjak.

Ezuttal pedig elérkezettnek látom azt az időt is, hogy lelkiismereti tartozásomat Szirmaival szemben nyilvánosan lerójjam. Itt nincs terem és alkalmam arra, hogy elmondjam mindazt, amit Szirmai Károly ügyében akár elismerés, akár fenntartás alakjában az igazságnak tartok. Ez a feladat egyelőre feladat marad. Ki kell azonban nyilvánítanom, hogy a sztárbecseji Magyar Népkör ezüstkoszoruja az én ezüstkoszorom is, amelyet ezennel hódolattal feléje nyújtok. Jussa van hozzá és boldog vagyok, hogy ezt a jussát ezen a helyen nyilvánosan elismerhetem.

Kázmér Ernő :

Két kiállítás

Dobrović Petár, aki legutóbbi kiállítását a „Ratnički Dom”-ban levő francia klub szép, világos helyiségeiben rendezte, igaz, mélyen korszerű művésze a mai jugoszláv pikturának, így párhuzamosan a mai európai pikturának is. Művészete összesűrűsödött dokumentuma a mai pikturális anarchia művészeti eredményeinek. Legjelentősebb komponensei: a tegnap posztimpreszionizmusa terhes és mégis szuggesztíven ható ereje, a jelen pikturális lehatároltsága, egyben a jövőkeresés tétovázása. Mindezt előrelendülő nyers erő, akarat füti, valóságos szenvedély, haladni a kiteljesedés felé. Ez a felfokozott intenzitás, szinte előretolt kiteljesedési vágy még egy kiállítása anyagában sem gyökerezett ennyire kora művészetében, abban, mely már túl az egyénieskedés büszke pózán, az individuális adottságokat a jóliskolázottság sablonján átszűrt maniron. Ismételjük, mint ahogy fentebb mondottuk, Dobrović ragad a multhoz, sok apró szál fűzi még hozzá, de mostani képeinek é r z é s e i — érthetjük, ahogy akarjuk, lirai vagy pikturális érzésekül — már az eltépettség felé sodorják, a nagy szakadás-hoz, minden ami a múlt és ha ez bekövetkezik, akkor fog előtűnni az a belső eruptív harc megvilágosodni, amelynek végső eredményéül az új, a tiszta, a desztillált Dobrović Petar fog megmutatkozni.

Negyven képet ad az újabb kiállítás, megannyi bizonyítékát, hogy Dobrović művészete ősforrásától, a cezannei örök hagyományoktól most van letérőben. Volt korszaka, amidőn a természetet korlátlan, megittasodott szinerőben adta — az ihletet Cézannétól kapta — majd voltak csendéletei, későbbi korszaka, amelyben szinte szándékolt formatorzításokat domborított ki az egyszerűfestés technikájával odavetett háttére, itt is Cézanne volt az utmutató és ma, amikor ezekre a korszakokra emlékezünk, jól emlékezhetünk, nem volt régen, még mindig itt vannak a fellelhető nyomok, a felejtethetlen szín, amit Cézannének a francia dél, Dobrovićnak a naptól tüzes Adria fénye adott. A déli Adria, le Dubrovniktól Hercegnovi felé, ahol a piniák és az olajfák lejtői nyulnak a tengerbe s ha a nap lebukóban, száz szögbe törő, minden eddigi elképzelést megcsufoló, szinte formabontó sugárzásban merül a sötétedő, végtelennek látszó tenger kék vizébe. Innen van Dobrović vörösének, kékjének, zöldjének külön élete, szinte független képei képszerűségétől, a témától. S talán naivul hangzik, de ha ezeket a színeket széles ecsetvonással, öntudatlanul rakná vásznain egymás mellé, anélkül, hogy valamit is ábrázolni alkarna, pozitívumot, festőszerűséget látnánk e színekben, őszinteséget, mesterkéletlenséget, ami különben legjellemzőbbje.

De térjünk vissza a negyven képhez, java termése őszinté-
ségből és mesterkéletlenségéből fakadt vásznaihoz, amelyeken
schol absztrakcióba tévedés vagy távolodás a természettől, az
embertől, örök inspirálótól. Mert ha némely képen, vélődik is
itt-ott, hogy a fák egymásra dőlnek, alakjainak arca, tekintete
vizuális formát, tekintetet ölt, Dobrović mégis csak a természet
utját követi, örök, szomjas zarándokként a nagy Natura or-
szágútján, amelynek kanyarai elmaradozva, letérve a cézannei
ösvényektől, megtartotta izgatón és érdekes végcélját: a natu-
rába mártott kép érzést keltését. A rajongók, mert Dobrović-
nak inkább rajongói, mint megértői vannak — ebben sem áll
egyedül korunk művészetében — mindig színességét emleget-
tik, most is, vörös asztalterítőn, kék könyv, azaleák cserépbén
és a sárga háttér, holott a színeknek nincs programjuk, csak
érzésük. Érzések, amelyek a képből áradnak, érzések, amelyek
a színekből kivetődnek. Itt a táj, déli napsütéssel (a 32. számú
képre gondolok itt), zöld legelővel, fehér báránnyakkal, felfo-
kozva az őszinte, más talán azt mondaná, patetikus vággyal,
mindent a tüzes napba mártani, holott bizonyos vagyok benne
s milyen kár, a festő nincs itt, amikor leirom, hogy vele is
igazolassam, nem a fény és nem a szín problémájáért festő-
dott a vászon. A сюжет — talán inkább: téma — amin már ha-
gyományból is átesik minden festő, mert friss natura, levegő
uralja, ösztönös szem látása, kéz biztos munkája, nyomon kö-
vethető, felmérhető folytonosság, de a fontos: a totális tájba
szűrődő érzés, a természettel egybeforrott az a lelki intimi-
tás, amelyben mindig van valami a monumentális törekvésből.
S ha van valaki, aki merésznek látszó megállapítása mellett
kitart, az én vagyok. Itt vannak például a dubrovnikai papi
portrék, Monsignore Fabris, lila ornátusban, a püspök teljes
pompában, élő emberek, akikkel az uccán, hónapokon át, ta-
lálkoztam, szembejöttem. A vásznakra rakott ornamentikát
észre sem vettem — pedig az ornátus lila színéről, a püspöki
szék dus aranyáról sokat kellene mondani — csak az embert
láttam, a természetbeni látás vizuálódott a vászonra.

Végig a negyven képen, — kár, hogy lehetetlen ezuttal
minden képeről külön beszélni, a vágóhid nyers hus-vér tanul-
mányairól, három vászonra is visszatérő kereséséről, egy szülő-
hegyet ábrázoló, színek orgiájába mártott fruskagorai képé-
ről, a labdázó gyerekekről — és nem akadsz megalkuvásra,
engedményre a tömegizléssel szemben. Kevés a festő, aki nyu-
godtabb lelkiismerettel tekinthet vissza eddigi munkájára és da-
cosabb önérzettel nézhetne a jövője elé, amely felemelő, ör-
vendetes és a legbiztatóbb.

*

A tavaszi tárlat, a „Cvijeta Zugorić“ műbarátok
szövetségének VIII. kiállítása, ami évről-évre több életet, több
művészetet ad, ezuttal frissebb, messzebb lendülő igyekezeteket
mutathat fel. Bár, mint minden tömegkiállításon, a végnélküli
vásznak sorozatában, a minden érzékelhető ritmus nélkül egy-

más mellé rakott művészi alkotásokban a kísérletek, az új törekvések, az artisztikumok a sablónos, szürke, jelentéktelen vásznak mellett sokat veszítenek frissítő, igézetes hatásukból és ezért már a nagy, nyugati tárlatokon az egyes művészi csoportok, irányok külön kollekcióban, külön fülkében vagy teremben kerülnek bemutatásra, mégis úgy véljük, még az így, egyenlőtlenül adott tavaszi tárlat is igen bizakodó a jugoszláv piktúra jelentős kibontakozása, izmosodása mellett. A komoly törekvések felismerése természetesen csak egyes művészre szorítkozhat, olyanokra, akiknek a zsűri jóvoltából vagy saját szándékukból több képük került bemutatásra, hisz az egy-képi festő egyetlen vászna aligha adhatja többet a jó iskolázottság, a friss meglátás és az elfogadható technika sablónos megállapításánál.

Bešević Nikolának van egy virágcsendélete, piros, sárgás kerti liliumok, sárga tulipánok barna edényben, fehérrel leterített asztalon, mindez szinte életesre lehelve a fehér háttérre. Tüzesre fokozott színei, erőteljes színellentétei jó ut és meglepetés azoknak, akik a színek forrongásában a festő revoltálását észreveszik. Grdan Vinkó alkonyi, kisvárosi tájképe („Negotin”) előtérben a három, színesruhás parasztasszonnyal, az alkonyi színekbe omló bárányfelhővel figyelemreméltóan üde alkotás s ilyen Hakman Koszta beográdi uccarészlete, a zöld fáktól szegélyezett villanegyedben is, amelynek egyszerűre fogott kevés színe kellemes, finom harmóniába olvad. Vusković Miloš nagy vászna, a három pihenő virágárusleányról, igyekszik a pikturális, érzésszerű hatásokat lehántani és a kép csöndes szótlanlansága, a középső, kendős nő ölében hervadó virágok az élet panaszosságában összeverődött három nő portréját adja. Josid Mladen pasztellkékrűhás, nagy kalapos női portréja a valóságos, élő színek hatása leapasztásával, takarékoskodásával tűnik fel. Csendéletében is az a művész, aki kereső utjában izléssel, tudatossággal halad előre. A zagrebi Gecan Vilko ezuttal jelentéktelenebb vásznnal jött. Kertben ülő nője, háttérben a sárga házzal, a szinte stilizáltan ható kis kerttel, inkább rajzbeli tudás megmutatása. Mitrinović Dragutinnek van egy csendélete, — fehérre terített asztalon alma, banán, — leegyszerűsített színhatás felé közeledik. A csendéletek halmazából mindenesetre frissen magaslak ki. Ličnovski Lázárnak az ochridi halászokról adott, primitív hangolt képe, kezdetleges bárkákkal, darabosra, szögletesre formált halászaival, partot jelző, lejtőződő hegyekkel egyszerű, szinte sematizáló freskóhatás felé törekvő, hangulatos alkotás. Bodnarov Stevan színes ulcinji uccarészlete, fátyollal takart muzumán nőkkel, Milosavljević Predrag szecesszióra fogott erkélyes kerti háza lennének még a kiállítás üdőbb pikturális értékű darabjai, amelyek között kirobban Konyovics Milán három barna-piros vászna, első sorban a nagy cavtati kép, amelyen a tetők cserepe barnás-tüzes színezéséből táji szeretet és őszinte megértés szól. Félaktjában

sok a szenvedély, a nő testvonalának ritmikus lendülése lefelé, amit a festő már nem mutat. Konjović ez újabb vásznain már felsőbbrendű piktorális törekvések mutatkoznak és ő győz meg bennünket leginkább arról, hogy a jugoszláv piktura, sikereket jelentő stációin túl, messzebbre, magasabbra is tart, új utak felé, ahová idáig alig volt cél, kedv piktoránkban vágyakozni. Ilyen új utak felé tör már régóta figyelt kevinc festőnk, U z e l a c Miliwoj is, akinek egy strandszékhely heverő, fürdőtrikós nője a fény, a nap, a levegő és a test szinte simává szigorodó formakultuszába a maga letisztult, itt-ott kissé franciásan ható stílusát viszi. Igen figyelemreméltóak a szociális témákat, munkásokat megörökítő, nagyméretű vásznak és helyes is, ha a nehéz élet megdőbbsé, keserű motívumaitól a festő ecsetje sem huzódik vissza. L a j h t Sebastian széles gesztusokkal beszélő, zubbonyos munkásportréjára, a ljubljanaei S e d e j Makszim nagy kompozíciójára gondolok itt — ülő anya, ölben a gyermekkel és mellette áll a mezitlábás, mellényes fiatal férfi, háttérül egy elsovadó fára kifeszített, száradó lepedő, kétségkívül a kiállítás egyik legmeggondolkodtatóbb képe, amely a maga fény és színjelenségei mellett gazdag, szuggesztív tartalmi élményt is hoz. Mulasztás lenne meg nem emlékezni T a b a k o v i ć Ivan pompás, szinte daloló tavaszi képeről, amelynek házai konturjait csupa friss zöldbe szökkent fák lombozatai takarják.

Figyelemreméltóak a tárlat akvarelljei, rajzai, így Ž u p a n Fran dalmáciai akvarelljei, P o p o v i ć Gyorgye beográdi uccarészlete, az „Albánia“ sarokkal és S t r a l a Svetislav hvári, boszniai lapjai, amelyekről könnyed, játékos és mégis komoly meglátás sugárzik. U z e l a c párizsi rajzai természetesen itt is kimagaslanak, havas párizsi uccaképe (a 237.), minden egyszerűségében, keresetlenségében is jelentős munka.

Szokatlanul gazdagon és jelentősen vonult fel a plasztika, élén R o s a n d i ć Tomával, akinek O l g a hercegnőről adott bronz mellszobrának plasztikájában, kifejezésében gyönyörűen érvényesül a nagy, összefogott formák lírai kicsengése, mely Rosandić lírikusan szláv művészetének jelentős komponense. Egy fába faragott leánykaféje különösen lágy vonalaira akarunk itt rámutatni, majd Kršinić Franjo apró plasztikáira, halászokról, amelyeknek kis felülete az antik szobrászat statikai problémáiba való elmélyedését és a formák felülmnitázását mutatja. D o l i n a r Lojze pihenő Krisztusa lábainál ülő gyermekről adott finom terrakottája, K r a l j Tone erőteljes faszobra egy csókolódzó párról (a 253. számú) és S t u d i n Marin dióba faragott munkája a guggoló, fájdalomtól gyötrődött arcú koldusnőről, karjaiban a gyermekkel, erősen Barlach és Meštrović hatásaikban is jelentős, figyelemreméltó alkotások, olyanok, amelyek után a két művészre fel kell figyelni.

Meglepő, nagy cselekedetek a kiállításról ezuttal is hiányzanak. Ma nagyot várni sokkal fejlettebb művészi élettől is alig lehet. A ma művészeinek küzdelmes, külső élete, bajai szűk határt szabnak a teremtő ujjakarásnak.

Vidor Imre :

Sieburg : Robespierre

Az iskolai történelem fakó lapjairól úgy mered elém, mint vérengző rém. Carlyle lírikus-rapszódikus könyvéből látom a sovány, szikár, ismeretlen arrasi ügyvéd tengerzöld (seagresu) arcát, ismerem kérelhetetlen, sorscsapásszerű, vérontó munkáját a legfőbb hatalom birtokában, hogy hazáját megtisztítsa a nép ellenségeitől. Találkoztam vele Stefan Zweig életrajzaiban és tudom, hogy kortársai és a történelem a Megvesztegethetetlen címmel ajándékozták meg. Legutóbb Aldanov „Thermidor 9.” című regényes korrajzában ismerkedtem meg szűkebb környezetével, Duplay asztalos házával és az asztalos családjával, amelynek körében élte magánéletét. Külső élete eseményeit ismerem, ismerjük mindenféle írásokból.

Sieburg „Robespierre” című könyvéhez tehát kissé szkeptikusan nyultam. Mi újat is mondhat Robespieréről? Friedrich Sieburg fényesen rácafolt szkepticizmusomra. Robespierre élete külső eseményei helyett belső történelmét írta meg, életrajz helyett lélekrajzot adott. Az embert rajzolta meg, a lelkét vetítette ki, holott azt hittük, hogy ennek a vértívó zsarnoknak nem is volt lelke. Vérengző zsarnok, romboló sátán! Szavak, kongó szavak, amelyek mögött nincs semmi. Ember volt, tévelygő, tévedő, fanatikusan hívó, nem e világról és nem e világba való magányos, szomorú, szegény ember.

Mindinkább fokozódó érdeklődéssel olvastam e tetszetős, nyomdatechnikailag is megnyerő könyvet.

Robespierre. A külseje jelentéktelen. Sem nem fiatal, sem nem öreg. Arca nem vonzó, de nem is visszataszító. Hátraferdülő homlok, görcsösen összeszorított száj, régi divatu rizsporos hajviselet. Rövdlátó, színes szemüveg mögé buvó kék szeme, ha leleplezi, áthatóan, hidegen, élesen néz. Aki találkozik e nézéssel, a gerincén átfut a borzongás. Fehér nyakfodor, csipkés kézelő. Mindig elegáns, mindig udvarias, mint „egy ancieu regimébéli táncmester.”

Ilyennek látta mindenki a zsarnokot, az eszme megszállottját, aki meg akarta változtatni az emberiség arculatát, aki terrorral „rá akarta kényszeríteni Franciaországra a szabadságot.”

Milyen cél vezette, milyen gondolat fütötte, mi volt a programja? Azt akarta, hogy a „különbségek az emberek között az egyenlőségben álljanak.” Nehezen érthető mondat. Hogy megértsük, bele kell hatolnunk Robespierre gondolatvilágába. Itt van az állam, amely polgárokból áll, a polgárság fölött áll a törvény öre hidegen, ridegen, kérelhetetlenül, miként a sors, a törvény öre fölött lebeg a Nép és a Nép fölött az Igazság. Nép és igazság az ő szótárában nem azt jelentik, mint amit

az emberek eddig értettek e fogalmak alatt. A világ, amelybe csöppent, rossz, azt meg kell változtatni. „Az egoizmust erkölcsösséggel, a szokásokat elvekkkel, a jótékonyt kötelességgel, a divat zsarnokságát az ész uralmával, a pökhendiséget büszkeséggel, a hiúságot lelki nagysággal, a pénzimádást dicsőségimádással, a pompát igazsággal, a kicsapongást a boldogság varázsával kell helyettesíteni.“

Dehát ezek frázisok. A legjobb esetben eszmék, elvek. Rétori szövegek szószéken, csiszolt mondatok könyvlapokon. Meghallgatják, elolvassák őket, elhangzanak, elsiklanak, nem marad utánuk semmi. De mi történik, ha az, aki ezeket az absztrakciókat elmondja, leírja, azokat komolyan veszi és megvan az a rettenetes hatalma, hogy akarát az emberekre rákényszerítse? Mi történik, ha az ilyen ábrándozó nemcsak író és szónok, de élet és halál korlátlan ura? Az emberek borzadva látják, hogy az absztrakció testet akar öltetni, a frázisokból véres valóság lett. Ilyennek akarom az embert — szól Robespierre — és aki nem ilyen és ezt én ítélem meg, annak pusztulnia kell! És akinek lelki berendezése nem üti meg az általa felállított mértéket, azt a vérpadra küldi. A halálbüntetés nem valami ritka eset forradalmakban. Megtorlás, fegyver, védekezés. De Robespierrenél a guillotine a politika programszerű eszköze lett.

A francia forradalom a mai napig a világ egyik legnagyobb eseménye. Franciaország ma is büszkén a forradalmi örökösének vallja magát. De ezt az örökséget nem Robespierretől vette át. A francia nép őt egyszerűen átugrotta, elfelejtette. Nincs szobra sehol az országban. A ház, amelyben lakott, ma is áll, de emléktábla nincs rajta. A forradalom hősei Danton, Desmoulins, még a „lőszagu Marat is inkább, mint Robespierre. Benne nem volt forradalmi lendület, ő volt a Törvény. És a mai Franciaország megtagadja őt. Idegennek érzi. Ő volt „az embertelenség felfokozott dogmatika.“ A nép azt zárja szívébe, akiben megtestesülve látja nemzeti és emberi ideáljait és aki ezeknek a vágyaknak, reményeknek hangot tud adni. Így lett a népi szeretet bálványává Kossuth Lajos. A francia nép szereti az életet, a derűt, az élet örömeit. Robespierre lelkétől mindez idegen volt. Nincs rajta, benne semmi, amit szeretni lehetne. Nem voltak emberi gyöngéi. Nem szerette a vidám társaságot, a nőket, a pénzt. Egyetlen anekdota sem szól róla. „Minden vonása keményen, hidegen, metsző élességgel rajzolódott ki.“ Ilyen ember nem férközhetik közel népe szívéhez. Minden okmány, minden feljegyzés — igaz, hogy a legtöbb Thermidor 9. utáni időből való — az izó gyűlölet hangján szól róla.

Honnan ivódtak be lelkébe azok az elvek, amelyeknek fanatikusa és áldozata lett? Rousseau volt az ő evangéliuma. Magába szívta minden mondatát, minden eszméjét és iszonyu hatalmával a halott betűkbe életet akart lehelni. Rousseau volt a szó, ő a Tett.

Robespierre egész életét az elhagyatottság szomorúsága árnyékolja be. Szegényen, árván, magára hagyottan ingyenes helyet kap egy párisi kollégiumban. Senki sem törődik vele, mindenki elnéz fölötte, lenézi. És a vézna, sápadt fiú az iskola első eminensévé küzd fel magát lankadatlan szorgalmával. Kitéunik a többi közül eszével, szorgalmával, de tudatosan vagy tudat alatt érzi a többivel szemben való társadalmi, vagyoni alsóbbrendűségét, az élet apróbb és nagyobb örömeiből való kirekesztettségét. Ez az érzés egyrészt félténné teszi, másrészt sarkantyuzza, hogy eszével és munkájával szerezze meg magának a kiváltságos helyet. Hiu lett és irigy. Amikor ráeszmélt saját szomorúságának és boldogtalanságának a tudatára, nem tudta elviselni, hogy mások boldogok legyenek és az életnek örüljenek. Gyerekkorának ellenhatása az, hogy „gyűlöli a piszkot, a rendetlenséget, a söpredékbeszédet.“ Nem szereti a forradalom szimbólumát sem, a frigiai vörös sapkát, mert kiabáló a színe. Gyűlöli a katonákat, mert dalolva mennek a csatába, mert bátrak, mert cselekesznek, mert dicső hallal halnak vagy győznek.

Mégis egyetlen emberi gyöngéje van: a narancsevés. Szereti a narancsot, ez az egyetlen gyönyörűsége. A többi a munka, csak a munka és mindig a munka.

Nincs benne merészség, a hirtelen tettekbe való lendülést nem ismeri. Helyette az Erénynek emel oltárt. Az Erénynek, ahogy azt ő — a fanatikus Rousseau-tanítvány — érti és értelmezi. Nem ismeri az életet, nem is ismeri el. Helyébe az Eszmét teszi. A forradalom igazi típusa nem ő, hanem Danton. Az oroszlansörényű, oroszlánhangu forradalmár, az izzólelkű, gyújtóbeszédű, vig cimborá, a kocsmázó, szeretkező, nevető, bátor, a jól élni és szépen meghalni tudó ember. Ő a doktrinér. Férfiatlan és embertelen.

„Világképe egyszerű, akarata célratoró, zavaró szenvedélyei nincsenek.“ Szentsége az elmélet, ől érte, de maga is ezért hal meg. Beleássa magát egy filozófiába és azt „politikára akarja lefordítani.“ Az utópiát gyakorlati politikára. Ezért egyedülálló jelenség a nagy forradalomban. Miből áll ez a filozófia? „Meg kell teremteni a földön Isten országát, de ennek az országnak a Nép legyen az istene.“ De nála a nép nem élő emberek sokasága, hanem elképzelés, fogalom. Békés időkben szobatudós, állambölcész lett volna talán. De a végzet egy ország fejévé tette és nem íróvá, hanem tömeggyilkossá lett. Őlt, egyre őlt, úgy ontotta a vért, mint más tudós a betűket.

Iszonyu hatalma volt, élet és halál ura.

De ezt a hatalmat nem magáért a hatalomért kereste és akarta. Nem volt becsvágyó, mint a forradalom sok vezére. Ha az lett volna, szövetkezhetett volna akár Pichegruval, akár Bonaparteval és talán császár, vagy elnök lehetett volna. De ő nem éhezett hatalomra, neki csak azért kellett, hogy elméletét a valóságba ültesse át.

Rousseau a szellemi értékekben vitt végbe írásaival szörnyű rombolást, ő az emberi életben.

Rousseau hívő volt és meg nem alkuvó — elméletben. Robespierre is hívő volt, de Istenszeretet nélkül és meg nem alkuvó — a gyakorlatban.

Korrekt volt, jelzője a Megvesztegethetetlen, aszkéta, hívő, a földi javakat megvető. Egy országot kormányzott, de az utókor nem tekinti államférfinek. A hitetlen, kéjenc, pénzre éhes Talleyrand — államférfi volt, egyike a legnagyobbaknak.

Robespierre „oly egyház szentje, amelynek Istene a legitim Nép.“ Tudjuk, hogy ez nála elvont fogalom, doktrina, amely „az Embertől egyre távolodva mindinkább közeledik az Államhoz.“ Nem tiszteli az emberi életet, az ő politikája a halál. A halál eleinte az árulók büntetése, később azonban már csak politikai eszköz, amellyel ki kell irtani mindenkit, aki nem tartozik a Néphez. Ahhoz a Néphez, amely csak az ő elképzelésében él és így ő határozza meg, hogy ki tartozik hozzá. Nem a valósággal harcol, hanem dogmákkal.

„A terror — mondja Robespierre — nem külön principium, mint a haza legsürgősebb szükségleteire alapított általános demokráciai elvnek a következménye.“ Nem, a terror csak eszköze a demokrácia megvalósításának. A demokrácia pedig a jakobinus közösség. A Nép emberének e közösségen kívül állnia, élnie nem lehet, mert hiszen ezen kívül nincs is élet. Ezért kell meghalniok azoknak, akik nem tartoznak a legitim Néphez. Meg kell halniok mert nem akarnak jók lenni.

Félnek tőle, reszketnek kék szeme éles, hideg pillantásától. Pedig a „aki reszket, az vétkes“, ez megdönthetetlen hitvallása. És aki vétkes, azt meg kell semmisíteni, mert nem illik bele a közösségbe. Meg kell semmisíteni, de nem gyilkolással. Ó nem! Elítéli a vérfürdőket, az ugynevezett népitételt, amely vakon gyilkol, vagy a mézszárlásokat, amelyet Fouché követett el Lyonban. Ez nem az ő módszere, izlése. Ő ragaszkodik a törvényes eljáráshoz, a szent formaságokhoz, a goullootinehez, amely „a törvény pallosa.“

És Prairal 23-ikától Thermidor 8-ikáig — hat hét alatt — 1285 halálos ítéletet hajtat végre szabályosan. Szörnyeteg! — riad fel lelkünk. Ő szomorúan mosolyog: Kötelesség!

Szemére vetették, hogy diktátor akart lenni, hogy zsarnok volt. Nem volt az. Legnagyobb bűne, hogy „nem hatalmaskodó, csak okoskodó“ volt. Ezért volt iszonyatos.

Thermidor 9-ikén azért volt olyan könnyű a ledöntése a hatalomról, mert a leigázott, halálra ítélt Élet követelte a jogait. Az egészséges emberi ösztön buktatta meg, amely „inkább akart igazságtalan és egyenlőtlen világrendben élni“, mint összezuzódni az egyenlőség és testvériség chiméráin. Az emberiségnek a praktikus jó kell és nem az abszolút igazság.

Robespierre nem volt a tettek embere. Energia, szorgalom, fanatizmus volt benne, de „nem tudott titáni erőt kifejteni.“ Ő csak sopánkodott az emberek konok rosszasága miatt,

hogy nem akarnak eszméi Prokuszesz-ágyába befeküdni, mindig csak vádaskodott. És ez lett a tragédiája. Ha a konventben Thermidor 8-ikán vádat emel az öt-hat összeesküvő ellen, győz és tovább is ura marad a helyzetnek. De ő akkor is csak általánosságban vádaskodott és mert mindenki rettgett, hogy most ő kerül sorra, hogy a vérpadra menjen, elbuktták. De Robespierre nem tehetett másképp és ezért buknia kellett.

„Miféle hatalom ösztökélte, hogy törvény útján tegyen hitet Isten léte és a lélek halhatatlansága mellett?“ Vajjon ez beletartozott politikai filozófiájának rendszerébe, vagy „tanácstalan és vallási kérdések között gyötrődő lelkek ellenállhatatlan kitörése volt?“

Törvényt alkotott a „Legfőbb Lény“ létéről. És az ország fellélegzett. Vége szakad tehát az embertelen terrornak, a szörnyű vérontásnak, gondolták az emberek, „mert a halandók nem tudnak Istenre gondolni úgy, hogy ne imádnák benne az örök jóságot.“ Rettentő tévedés volt. Soha annyj vér nem folyt, mint ezekben a napokban. Robespierre azért jut el a Legfőbb Lény gondolatához, mert az istengondolat tetőzi be a honpolgári erényre épített rendszerét. „Lelki sorsának tévedéseit, szakadékait és keserű vegyületeit az okozta, hogy a hit tüzével áldozott a köztársaság berendezésének, misztikus bensőséget vegyített politikai törekvéseinek körforgásába, istenfélelmet állított a világi hatalom szolgálatába.“

„Az atheizmust — mondta Robespierre — nem szabad másképpen, mint nemzeti szemszögből, vagyis a köztársaság elleni összeesküvés rendszerének tekinteni.“ Nem vallásos hit volt tehát, amit törvényerőre emelt, hanem párja annak a politikai áldoktrinának, amellyel a Népistenséget tömjénezte. Egyszer, valami magányos, üres, szomorú órán azonban mégis csak el kell jönnie a kiábrándulásnak, a tisztánlátásnak. „Csak a szívem tud mégis hinni — írja ekkor — az Erény országában, amelyet meg akartam teremteni, a józan eszem már nem.“

Ez a vég beharangozása, a belső összeomlás a külső bukás előtt.

A formalitások embere volt. Akkor volt a legnagyobb, amikor beszédeit megírta, de gyöngye volt, ha „egy határozatlan tömegeből politikai instrumentumot kellett volna csinálni.“ Főereje a dogma volt, de rögtönzésre képtelen volt.

Világnézete és a politikai valóság élete utolsó napjaiban összeütköztek. Átremegtek-e a lelken a mindent megingató kétségek? Belátta-e, hogy tévedett, amikor az Embert a maga rögeszméje képére akarta újratemteni? Nem tudjuk. Utolsó tévedése az volt, hogy bizott hivatalnokai hatalmában. Pedig hivatalnokainak egyetlen erkölcsi alapja az ő hatalma volt. Mihelyt ez a hatalom megingott, rombadőlt az egész hivatalnok-épület is.

Meg kellett élnie, hogy belássa szörnyű tévedését. Amikor ezt belátta, öngyilkos akart lenni. Ez sem sikerült neki. A vér-

padon kellett meghalnia hóhérbárd alatt, a guillotine-on, amelyet ő tett rémület és utálat tárgyává minden ember szemében.

Plasztikusan bontakozik ki Sieburg könyvéből Robespierre lelke. Másfél évszázad távlatából, amikor a gyűlölet vörös izása lehült, nyugodtan látjuk azokat a lelki rugókat, amelyek ezt a gondolatbeteg embert véres útján hajszolták. A Julián Apostaták tragikus sorába tartozik ő, azokéba, akik gyarló, tudatlan, erőszakos kézzel Isten művébe avatkoztak, hogy átfomálják az embert a saját álgazságaik képére.

Ha végigolvassuk ezt a szép és jó könyvet, amely emelkedett világszemléletből rajzolta meg ezt az eltévedt, bűnös lelket, önkéntelenül a mi napjainkra gondolunk.

Bár igaz lenne a régi tamítás, hogy a történelem az élet mestere. Robespierre rettenetes eltévelyedése az absztrakció utvesztőjében, az utókor ítélete róla memento lehetne azoknak, akik, ha más ösvényeken is az ő útjára jutnak el.

A könyvet Lányi Viktor fordította kifogástalanul.

Ambrus Balázs:

Kemény Simon: Ördögök, tündérek

Novellák. — Az Athenaeum kiadása, 1936.

Rövid novellák és elbeszélések gyűjteménye ez a száznegyvenháromoldalas kötet, amelyben egy a lírában kiemelkedő, jó márkájú író közli a maga mondanivalóit. Ezek a rövid novellák nem tartanak igényt magasabb nivóra, hol érdekes, hol egyhangu történetek, melyek nem mindig keltenek az olvasóban erősebb visszhangot, viszont mindegyikén meglátszik, hogy írástudó, rutinos kézből kerültek ki, megírása könnyed, eleven és irodalmi. Sok köztük az olyan elbeszélés, melynek háttere elmosódott s amelyen erősen érzik a tinta-iz. Viszont akad közöttük egynéhány, amely tele van lobogó képzelettel, szárnyaló emelkedettséggel és színes költői szépséggel. Írójuk született költő, de nem született elbeszélő. „Éhes kutya karácsonya“ című elbeszélése, a maga kissé misztikus befejezésével olyan ragyogó, amelyre Maupassant is büszke lehetne. „Grand Hotel?“ Fantasztikus álom, tele halálmotívumokkal, fekete szárnyakon szálló, ijesztő fantasztikummal, amelyről egy az öregedés és a halál problémáival viaskodó erős költői egyéniség álmodik. A halál problémája erősen foglalkoztatja, több novella szól róla: „Nem fél a haláltól“ egy bizarr ötlet feldolgozása, melynek központjában az elmulástól való félelem áll, ugyancsak ebbe a kategóriába tartozik, bár szatirikus tónusban: „Csipke Róza sir-köve“, „Csokor Matyi ravatalán.“

Általában szereti a meglepő, váratlan fordulatokat, a brutális véletleneket, mintha a végzet hatalmát s az emberi sors

bizonytalanságát szeretné ily módon érzékeltetni. A hazárdjátékban egy ismeretlen ur nyeri el a nagy summát, akiről kiderül, hogy szökött elmebeteg.

Néhány meleg lírai írással különösen közel fér hozzánk. Szonáta gordonkára a halk és szomorú szerelem gyöngéd rajza, az apa és a férj kettős problémájának jól megírt, finom rajza. Az arckép érdekes elgondolás, pszichológiai kísérlet, nem egészen eredeti, Lengyel Menyhért írt valamikor ilyesmit vagy legalább is nagyon hasonlót. „Tekintete a harag bicskáit dobálta most is az asszony felé s megnézte cukrozott mosolyát, ezerszer ismételte magában: dögölj meg!” A harag bicskáit dobálni: erőltetett frázis, a mondat vége pedig: durvaság. Általában szereti a színes írásmódot, a virágos, néha túlcicomázott stílust: néha a szavakból virágokat varázsol elő, néha a virágokból szavakat. Sok szép és frappáns kifejezés mellett erőltetett és laposan kongó frázisok. „Egész csontszerkezetén kínos fájdalom térképezett át”, nem hiszem, hogy szükséges ilyen erőltetett kraltfaus cemo-kat használni. „Arra gondolt, hogy ha most tengeren utaznának, tengeri betegség ürügye alatt milyen jól megadhatná a méltó választ öméltóságának.” Izléstelen! Viszont sokszor gyönyörű sorok jönnek ki tolla alól. Akkor, mint valami festékes vödörben megmártotta ezt az égi meszelőt a napban és finoman bemeszelte a nap aranyával a külső falakat.“

Kétségtelen, hogy ez az író tud írni. De nem egyenletes és precíz író. Tolla gyakran elragadja. Nem is mindig fontos, amit mond. Azonban: költő, valódi igaz, mély és fűszeres. Nem arra való, hogy zenekart dirigáljon, de vonója finom és ábrándos dalokat szépen és gyöngéden tud muzsikálni.

Kisbéry János :

Budapest—Wien

(Színmű 3 felvonásban. Írták: Szántó Armand és Szécsén Mihály)

Mely alkalomból írok erről a darabról? Egyszerűen abból az alkalomból, hogy elolvastam és mondanivalóm van róla. A kritika önálló művészi alkotás, mely független a megbírálandó mű tér- és időbeli vonatkozásaitól. A kritikus nem a megbírálandó mű aktualitása jogán szólal fel, mint annak szolgája, hanem a mondanivalója örökkévalósága jogán, mint szuverén tényező. A megbírálandó mű csak tárgya a kritikus mondanivalójának, nem pedig célja.

A darabot több, mint százszor adták egyfolytában, tehát már ezért is érdemes foglalkozni vele, feltárni sikerének hátterét és levonni a tanulságait.

Szántó Armand és Szécsén Mihály színműve tipikus színpadi termék, a színpadiságnak abban az értelmében, hogy a szerzők jól ismerik a közönség gyengéit, gyámoltalanságát és megvesztegethetőségét és minden leleményük abban merül ki,

hogy ezt a végsőig kiaknázzák. Mint mindazok az avatatlanok, akik csak befentesek s így csak a színpad törvényeit ismerik, anélkül, hogy a művészet törvényeit ismernék, a szerzők sem kísérik meg, hogy a közönség művészi inségét kielégítsék s elsősorban magát ezt az inséget feltámasszák, hanem csak arra törekszenek, hogy belevonják-beugrassák egy kalandba, megkörnyékezzék, e'csábítsák, prostituálják.

A művészet minden vonatkozásában: játék az étellel. Szántó Armand és Szécsén Mihály művészete: játék a játékkal. A színpadra vitt színpad. A szerzők szükségét érezték, hogy semmiféle súlyosabb feltétel ne kösse a kezüket s a színpad lehetőségeit minél korlátlanabbul kihasználhassák. A legkisebb ellenállás irányát követték. Tekintve, hogy a színpad kifejező eszközei ugy térben, mint időben korlátozottak s a belső cselekményről csak annyiban vehetünk tudomást, amennyiben arra a látható cselekmény utal s így mindent a bonyodalom fejez ki, a szerzőknek mindenekelőtt meg kellett szabadítaniuk alakjaikat minden emberi törvényszerűségtől, hogy a cselekmény szabad bonyolításának mi se állhassa többé útját. Eképpen a darab alakjai egytől-egyig üres papirmaché-figurák, lélektelen marionettek, a színpad mindenrekapható prostituáltjai, akik csak azért vannak és élnek, hogy a bonyodalmat szolgálják. Ezeknek az alakoknak nincs szivük, gerincük, idegrendszerük, jellemük, önérzetük, semmiféle belső, emberi meghatározójuk, mely tartalmat adhatna nekik. Igazi széllel és kóccal bélelt alakok, a színpad kelléktárából és nem valók egyébre, minthogy dummeraugusztiként lépjenek fel egy csomó bonyodalomban. Ezekkel az alakokkal azután minden lehetséges. Nincs többé korlát, mely a szerzőket mozgási és cselekvési szabadságában akadályozhatná, a bonyodalom tetszés szerint fokozható és a darabban az történik, ami az eleve elhatározott és kiszámított hatás szempontjából kívánatos. A darab alakjai is színészek és az, ami velük történik, már maga is játék, súlytalan és felelőségtelen ide-odatologatása az eleve ide-oda-tologatásra rendelt színpaloknak.

Ezt a darabot a közönség csak úgy fogadhatja el, ha jobb belátása és meggyőződése ellenére jóképet vág hozzá és elfelejti nemcsak azt, hogy az nem a valóság, hanem azt is, hogy az nem színház. Mi az, amit ez a darab a közönségnek mégis nyújtani tud s amivel azt megfogni és lebilincselni tudja? Nyilván nem egyéb, mint az a szekszuális inség, mely a nagytömegekben kielégülést követel s amelynek nyomorusága a jelek szerint végtelen nagy lehet. A pornográfia nem művészet s hogy a közönség mégis kapva-kap rajta, ez csak azokra az okokra vezethető vissza, amelyek a Courts-Mahler-féle regények népszerűségét is éríhetővé teszik. Ugy a Courts-Mahler regényekben, mint a pornográfiában a nagytömegek elfojtott és többé-kevésbé valóraválthatatlan vágyakozásai találhatnak olyan-amilyen — kielégülést. Vannak emberek, akik minden oadadásukkal a Courts-Mahler-regények légkörében élnek, mint

valami testtelen ópium-mámorban, ugyszintén vannak emberek, akik a pornográfikus írások, képek, színművek átélésével elégitik ki egy és más okból megvalósíthatatlan szexuális szükségleteiket. A lelki nyomorékság ezekben az emberekben sokkal nagyobb, hogysen alóla magukat függetleníthetnék és az örök-emberi eszmények szerelmének a lelkükben helyet szoríthatnának. Ezek elsősorban és mindenekfölött lelki-nyomorékságuk kielégítését igénylik, ez a várakozás képezi legfőbb szempontjukat és minden egyebet ennek a feltételnek rendelnek alá.

Szántó Armand és Szécsén Mihály darabjának célja szemelláthatólag nem egyéb, minthogy a nagy tömegek beteges önkielégülésére alkalmat nyújtson és ez egyben a sikerének titka is. E tekintetben egyébként a szerzők a százszor kitaposott utat követik, a francia iskolát, a Fleurs és Caillevet-féle társas világcég utmutatásai nyomán.

A téma, az örök téma természetesen mi egyéb lehetne, mint a nászéjszaka, a maga bonyodalmaival és egyéb kellékeivel, a türelmetlen vőlegénnyel, a türelmetlen menyasszonnyal, a házasságok éggé tornyosuló akadályokkal és félreértésekkel, ugyszintén azokkal a célzásokkal, utalásokkal és malacságokkal, amelyekre minden alkalmat ad. Adva van a fiatal tanár, (Tamás) aki közvetlenül az esküvőjét megelőző éjszakán megmenti egy fiatal leány életét, abban a pillanatban, amikor az a hidról a Dunába akarja vetni magát. Miután a leány (Piri) nem hajlandó lemondani öngyilkossági szándékáról, Tamás magával hozza a legénylakására. Mint itt kiderül, a leány egyáltalán nem az a nehézkes és élehetetlen öngyilkos-típus, amelyik a hidról a Dunába szokta vetni magát, hanem ellenkezőleg, csupa lendület, akarat, kezdeményező készség, de ez az ellentmondás a szerzőket cseppet sem zavarja. A leánynak semmi kifogása sincs az ellen, hogy együtt töltse az éjszakát a férfivel, sőt, ő az, aki ezt a megoldást forszirozza, míg a férfi, aki határozatlan, aggodalmaskodó lélek, hallani sem akar róla. A leány, aki szegény, csellel és terrorral kiharcolja, hogy mégis ottmaradhasson és már vetkőzik is, mindenre elszántan, míg végül ott áll egy szál kombinében, kihívóan és a férfi pipogyaságán gunyulódva.

A második felvonásban kiderül, hogy Tamás, az élehetetlen, egy karos-székből töltötte az éjszakát, mialatt Piri az ágyában aludt, pedig — mint utólag kiderült — az ajtót sem zárta magára... Ezuttal Tamás nászuton van ujdonsült feleségével, Ernával, a Budapest-Wien-i gyorsvonal egyik különfülkéjében, míg a szomszédos fülkében, a pogyászhalóban Piri utazik, Tamás tudta és hozzájárulása nélkül és jegy nélkül. Az ifjú feleség visszatetsző és nőietlen módon aktív és egyre nógatja a férjét, reklamálja a házáséletet... míg a férj, aki az éjszakát a karos-székből töltötte, mindenáron aludni szeretne és el is alszik minduntalan. Közben a szomszédos fülkében a kalauz felfedezi Pirit, a potyautast és le akarja szállítani. Amikor márgámaradt, Tamás véletlenül az ő fülkéjébe nyit be és termé-

szetesen meg van botránkozva. De Pirit ez nem zavarja. Nyomban főzni kezdi, hogy váltsa meg a jegyét s hogy ez annál hatásosabb legyen, az ölébe ül és összecsókolja, természetesen éppen akkor, amikor a türelmetlen feleség benéz az ajtón. Itt kezd a darab bonyolodni, „érdekessé válni”. Erna nyomban levonja a következményeket és visszavonul. Tamás a legkisebb állomáson leszáll Pirivel, hogy megváltsa a jegyet és lekési a vonatot. Erna mellé új utitárs telepedik le. Megismerkednek. A győri állomáson ismerősök várják Ernát, sok boldogságot kívánnak neki és a magukkalhozott virágcsokrot magatólértetődően az utitárs kezébe nyomják, akit Erna férjének hisznek. Ekkor már Erna elhatározza, hogy az ismeretlennel kárpótolja magát s hogy céljait elérhesse bevallja neki a történeteket és azt hazudja, hogy Bécsben is rokonok várnak rá, ünnepi vacsorával. Természetesen mélységesen restelné, hogy mingyárt az első napon a férje nélkül érkezék meg, és az ismeretlent (Péter) kéri meg, hogy segítse ki pillanatnyi, férjzavarából, helyettesítse a férjét erre az egy estére. Az idegen vállalkozik is erre, bizonyos hátsó gondolatok mellett, amelyekre meglehetősen félreérthetetlen módon célzásokat is tesz és Erna, bár határozott ígéretet nem tett, elvben nem mond ellent... Így érkeznek meg Bécsbe.

Bécs. Előkelő szálló előkelő lakosztálya. Pincérgörlök belépője és kilépője. Kettesben maradnak. Péter a szerepét minduntalan összetéveszti a valósággal és a férj szerepében önkénytelenül és a férj jogaiba éli bele magát. Udvarol, ostromol, követelőzik. Duett és ismét duett. Erna ellentáll, mert még nincs vége a darabnak. Mindez a hálószoza küszöbén történik, félreérthetetlen és minden kétértelműséget kizáró célzások keretében arra, ami ilyenkor ifjú házások között be szokott következni. A rokonok nincsenek sehol, miután Ernának nincsenek is Bécsben rokonai. A férjipótlék lefekvést sürget, de Erna, hogy időt nyerjen, a rokonokba kapaszkodik és titokban megrendeí a lakodalmas vacsorát nyolc személyre. Huzza-halogatja az időt, míg végül megérkeznek — nem a rokonok, hanem — az igazi férj, Tamás, Pirivel, a potyautassal. Péter, akit egyedül találnak a szobában, természetesen a várvárt rokonoknak hiszi őket. Erna is megérteti a férjével, hogy vállalnia kell ezt a szerepet és a kellemes és általános szerepcseré alapján bonyolódik most már tovább a darab.

A rokonok nem jönnek. Péter minden öt percben takarodót fúj, de a visszavonulást Tamás, a féltékeny férj újabb és újabb ürügyekkel megakadályozza. Végül mégis visszavonulnak, először a nők, akik az utolsó pillanatban mindent bevallanak egymásnak és nagylelkűen szobát cserélnek, azután a férfiak, akik az utolsó pillanatban ugyancsak mindent bevallanak egymásnak és ugyancsak szobát cserélnek. Eképpen Tamás mégiscsak Piri szobájába megy be, míg Péter Ernába...

Másnap kiderül, hogy Tamás és Piri annak rendje és módja szerint megtartották a nászéjszakát és halálosan egymásba szerettek, míg Péter abban a feltevésben, hogy az ágyban Piri

alszik, egy karosszékbén töltötte az éjszakát, az előszobában. Erna most már megbizonyosodott arról, hogy Péter szereti és amikor ez azt megvallja neki, boldogan mond igen-t, azzal az erényes kikötéssel, hogy amint a válópere befejeződött, hajlandó feleségül menni hozzá...

A darabtól az ötletességet és fordulatoságot nem lehet elvitatni. Eleven, lüktető, talpraesett. De mindemez erényei mellett bosszantólag hat a szerzőknek az a megátalkodott fellépése, amellyel kizárólag az érzékiség hajszolására vetették magukat, valósággal hozzáragadtak a hálósobához, mintha a korszerű vigjáték bonyodalomanyagát egyedül ez a motívum képezhetné s ezt oly mondvacsinált ürügyek árán is tovább-erőszakolták, mint aminő a férj viselkedése a második felvonásban, amikor az minden alaposabb ok és szükség nélkül vállalja a rokon szerepét az ál-férjjel szemben. Ez bizony prostitúció, vigasztalan és elcsüggesztő jelenség, annak az írói mindenrekaphatóságnak a megnyilatkozása, mely Budapest aszfaltjának u. n. vagány-szellemét jellemzi. Az előremegfontoltság az elvetemültség rokona és ez nemcsak a büntető igazságszolgáltatásban, de a művészetben is súlyosbító körülmény, oly jellemfogyatkozás, amelyre az emberiség mind a mai napig nem talált mentséget.

Kolozsy János :

Glasznik Isztoriskog Drustva u Novom Sadu

A noviszádi történelmi társaság kiadásában kilencedik éve jelenik meg a Glasznik, amelyből ebben az évben eddig két vaskos számot adtak ki. Mind a két füzet főleg a szlávságot érdeklő vojvodinai vonatkozású történelmi tárgyú anyag szakszerű feldolgozását hozza. A szaklapot dr. Sztanojevics Áca a beográdi egyetem európa-hirű történelem tanára, aki vojvodinai származású, szerkeszti és a szerkesztői bizottság tagja több ismert tudos mellett Tyirics Sztevan parlamenti elnök is.

Jankulov Boriszláv dr. hosszabb cikksorozatban feldolgozta a Vojvodina történelem előtti idejét és most a bronzkor ismeretetésénél tart. A századok folyamán a földből kikerülő értékes leletekkel és rajzokkal illusztrálva magyarázza és a cikkekhez fűzött megjegyzésekkel gyakran utal régi magyar forrásmunkákra is. Hasonló témaköre van dr. Grbics Miodrag tanulmányának is, aki utal arra, hogy a legutóbbi jugoszláviai archeológiai leletek feltárása megerősíti a régi történelemtudósoknak és íróknak azt a véleményét hogy Európának ezen a részén a föld régi antik városok és az antik kultúra gazdaságát rejtegeti. Grbics a szerémségi Petrovci községben napvilágra került történelmi építkezések jelentőségét és értékét méltatja és ismerteti azoknak az ásatásoknak az eredményét, amelyeket a történelmi társaság Szerémségben végzett.

A Glasznik a többi jugoszláv szaklap és irodalmi sajtó példájára behatóan foglalkozik a régi Magyarország egykori szerb kisebbségi vezetőinek munkásságával is. Maletin Markó dr. a háborúelőtti szerb kisebbségi sajtó viszonyait tárgyalva ismerteti azt a döntő szerepet, amelyet Pavlovics Teodor lap-szerkesztő betöltött a szerb kisebbségi sajtó megteremtésében, bár hibájával rója fel ingadozó magatartását.

Kirilovics Dimitrije dr. bemutatja Iszkuruljev Tosa könyvét, amely a szerémségi szerbség 1914-es megpróbáltatásait, a határvidéken élő szerbség helyzetét, továbbá a bajai háromszög és Szentendre lakosságának életviszonyait, küzdelmeit mutatja be a jugoszláv szemszögből megítélve. Ami a bajai háromszöghöz tartozó községeket illeti, a szerző szerint az ott élő szláv lakosság ugy anyagi, mint nacionalista javakban állandóan gyengül. A kritikus jelentős hiányosságokat talált a könyvben és főleg azt hibáztatja, hogy a szerző a tapasztalt bajok orvoslásának módját nem említette. A határmenti Jugoszláv lakosság egy részének visszafejlődése többek között a helytelen agrár-reformra, továbbá a magyarok favorizálásaira a hitközségekben vannak, tehát ezen hibákra vezethető vissza. A jugoszláv mérlegen eredmény viszont dr. Kirilovics szerint az, hogy a

Kulturbund eredményesen visszaszerzi a németseggnek az elmagyarosodott németeket, ugyanekkor jugoszláv részről még mindig nem dolgoznak rendszeresen az elmagyarosodott szlávok visszaszlávításán és bár ezeket a körülményeket Iszkru-ljev figyelmen kívül hagyta, mégis ez a súlypontja a Vojvodina jövőjének — fejezi be a könyv méltatását dr. Kirilovics.

Jeremics Riszta dr. a szuboticei vasutigazgatóság nyugalmazott főorvosa a Vojvodina egészségügyi viszonyait a tizen-nyolcadik és tizenkilencedik században tanulságosan feldolgozta és könyvalakban megjelentette. Sztáics Vásza a Szrpszka Matica elnöke, aki a könyvet a Glaszban bírálja azt írja, hogy a mű tulajdonképeni legnagyobb értéke az, hogy alapforrásul szolgálhat a jugoszláviai általános egészségügyi viszonyok tanulmányozásához. Néhány érdekes szám és adat az egészségügyi könyvből: „Noviszádon csak 1896-ban furták az első ártézi kutatót, a szárazsággal sújtott esztendők között a legemlékezetesebb 1794, amikor Kikinda környékén még annyi buza sem termett, hogy vetőmagnak felhasználhatták volna, az 1881-es kolerajárvány a Vojvodinában a legnagyobb pusztítást Noviszádon végezte, ahol 39-en haltak meg, a helytartó tanácsot, már 1772-ben foglalkoztatták a gyakori tiltott műtétek és a városi tanácsok útján szigorú rendeletet adott ki az abortust elősegítő gyógyszerek árusításának a betiltására, az első bigámiát Noviszádon 1816-ban leplezték le, 1820-ban pedig Klobusicki Péter kalocsai érsek kemény, ostorozó szavakkal meg-rója a noviszádi városi tanácsot, amiért nem üldözi kellő eréllyel a vadházasságokat, a tizennyolcadik század végéig a kovácsok egyben állatorvosi teendőket végeznek, a borbélyok pedig betegek gyógyításával foglalkoznak, a városi tanácsok elég gyakran engedélyt adtak borbélyoknak orvosi teendők végzésére, az első noviszádi szülésznő Rezek Mária, akit 1740-ben neveztek ki, 1815-ben megengedték, hogy a budapesti egyetem mellett megtartott bábaképző tanfolyamon, a tananyagot szlávul is ismertessék, hogy a szerb szülésznő jelöltek meg-értsék az előadókat, az első szerb szülésznőt Obadics Annát 1836-ban neveztek ki.“

Sztranyakovics Dragutin dr. tanulmánya a háborúelőtti szerbiai propaganda hatását és módszereit vázolja és feltárja annak igazi célját. A monarchia szlávok által lakott vidékein a szerbiai propaganda különösen 1844—1858 évek között rend-kívül élénk volt, ami a következő kiragadott megállapításokból is kiderült: „az 1848/49-es évek vojvodinai eseményeit Alekszandar fejedelem, Garasanin miniszterelnök és a szerb kormány különös figyelemmel kísérték. Ebben az időben minden idejüket arra fordították, hogy megszervezzék a vojvodinai szerbek anyagi és katonai támogatását, hogy a szerbek kiharcolhassák belső nemzeti autonómiájukat. A szerb kormány és Garasanin minden aktivitásukat ennek az elérésére összpontosították. Beograd központja lett azoknak a küldöncöknek, aki-

ket a szlávok által lakott területekre küldtek politikai propaganda elvégzésére.“

A főbb, nagyobblélezetű irások mellett a Glasz ez évi két kötete még a könyvismertetések, megemlékezések egész sorát hozza. Tomandl Mihovil, Popovics dr., Protcics Márko, Radojcsics N. dr. Sztanojevics Sztanoje dr., Mihaldzsics, Knjezsevics M., Szavkovics J. dr., Elezovics G., Georgijevics, Matics Szt., Leszkovic Mladen, Grcsics J., Markovics P., Pavlovics I., Radojkovics M. dr., és mások a Glasz nagy írógárdájából gazdagították és élénkítették az idei két szám értékes anyagát. Magarásevics Brankó dr. meleg hangon emlékezik meg a vojvodinai szerbség nagy halottjáról a közelmúltban elhunyt Letics Georgije dr. bánati püspökről, azonkívül méltatást találunk Kirilovicstól, Hodzsa Milán csehszlovák miniszterelnök németnyelvű könyvéről, amelyben a szlovák-román kisebbségi képviselők együttműködését a budapesti parlamentben vázolja a csehszlovák kormányfő. A régi magyarországi kisebbségek együttműködésének ujboi felelevenítése azért aktuális, mert most negyven éve találkoztak először az akkori kisebbségi képsiselők és beszéltek meg az eredményesebb parlamenti együttműködés lehetőségeit. Szláv oldalon előszeretettel hangsúlyozzák, hogy ez az év tulajdonképpen a kisantant megalakításának igazi dátuma hangoztatva, hogy a háboru utáni megvalosult kisantant (a jugoszláv, csehszlovák és román államok politikai szövetsége) még 1895-ben Budapesten alakult meg a magyar parlament kisebbségi képviselőinek együttműködésével.

Nova Europa

Csurcsin Milán valóban frisshangú, új, európai szellemet árasztó folyóiratának áprilisi száma emelkedett szempontu, nívós cikkeket közöl, amelyek megadják a Nova Europa igazi, nemes értékét.

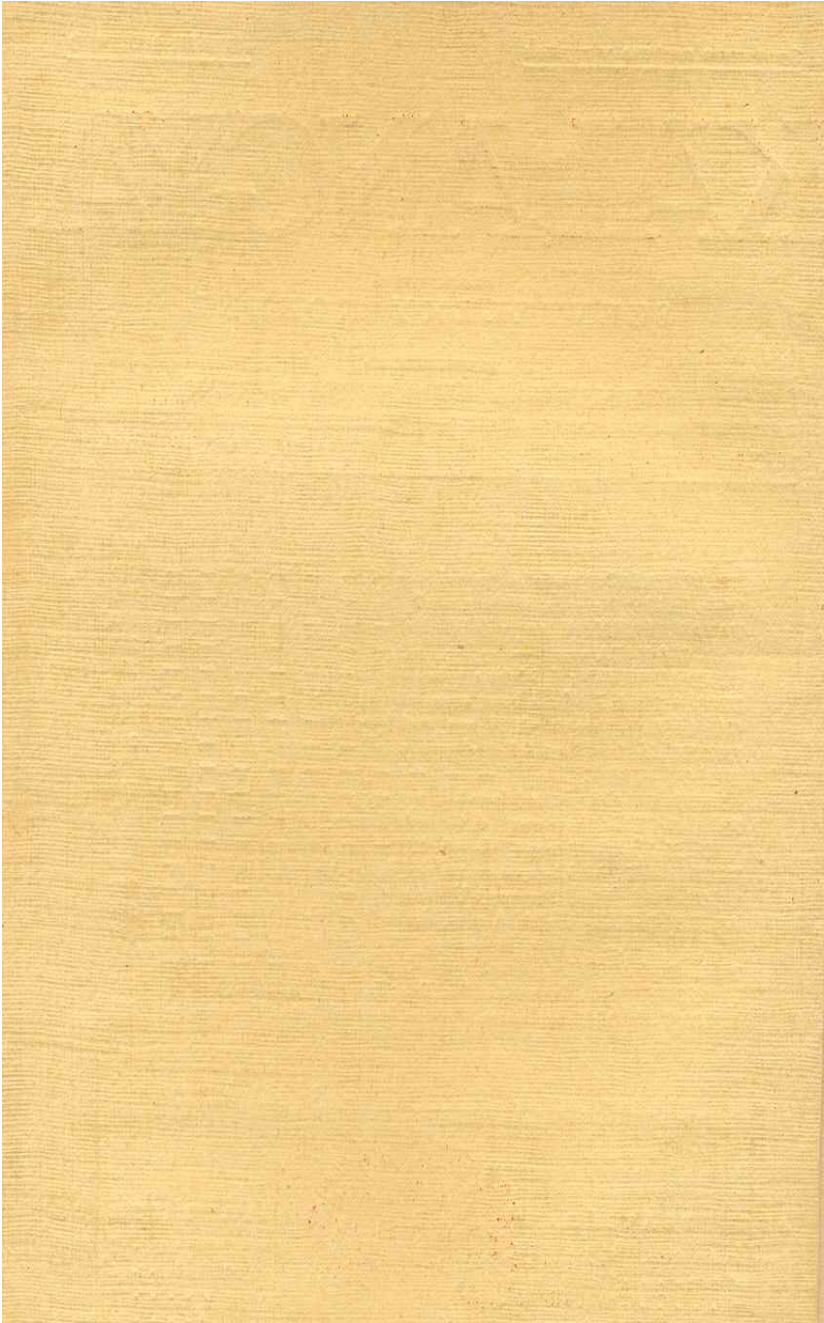
A bevezető sorokban a szerkesztő mélységes fájdalommal közli, hogy kénytelen a szerkesztőségen kívülálló, érthető okok miatt megszüntetni azt az ankétot, amelyet a belpolitikai kérdések tekintetében kezdett, bár tudatában van annak, hogy milyen nagyjelentőségű volt a lapnak az a fáradozása, hogy az ország belső, mardosó problémáit komoly hozzászólásokkal megvilágítsa.

Sztankovics Katarina a politikai atmoszféráról elmélkedik és a háboruutáni politika erkölcsi nivójának állandó süllyedésére mutat rá, mint korunk egyik szimptomatikus tünetére.

Pribicsevics Milán cikke a belpolitikai problémákról átütő jelentőséget ad a Nova Europa áprilisi számának. A politikus a délszláv eszme régi harcosához hűen magyarazza a horvát- és a parasztkérdést, amely szerinte egy és elválaszthatat-

lan. A belső kérdés egyben nacionalista kérdés, mert a horvát probléma dominálja, a másik kardinális kérdés pedig a szociális-földműves kérdés. A horvát kérdés Pribicevics szavait idéve ebben rejlik: „A nacionalista kérdés lényege a szerb-horvát viszony s joggal nevezhető horvát kérdésnek, tekintettel arra, hogy a horvátok elégedetlenségének a kifejezése. A szociális kérdés pedig az ország nyolcvan százalékának, a földművesosztálynak a helyzetéből adódik és a másik husz százalék vonatkozik csak a gyáriparra, a kereskedelemre, a bankokra.” Pribicevics Milán egyben megoldásokat is ajánl. Ezeket írja: „A problémákat az igazság, őszinteség, igazságosság és szabadság, de semmiesetre sem az erőszak útján kell rendezni.” Aztán hozzáteszi, hogy most a szerbiai szerbekben a sor, hogy cselekedjenek és elősegítsék a belső problémák megoldást.

Jelacsics Alekszije dr. a mai Németország urairól ír, akiket jósknak nevez és behatóan foglalkozik Rosenberg Alfréd fajelméletével. Lederer Zseljko dr. pedig Svájc, a békés, megértő, hallgatólag kis ország külpolitikájának irányait vizsgálja, majd befejezésül a szerkesztő, Csurszin Milán cikke következik a Szrpszka Maticáról és az általa kiadott Letopisz című irodalmi folyóirat nivójáról, íróiról, értékéről. Mindenekelőtt vitába száll azokkal a Beográdban élő Szrpszka Matica tagokkal és barátokkal, akik legutóbb megállapították, hogy Sztics Vársa elnökké való megválasztásával a Letopiszba bekapcsolódtak azok az írók is, akik távol élnek a Vojvodínától és szerintük az volna a helyes, ha a Matica munkája nemcsak Noviszádhhoz volna kötve, hanem távolabbi vidékeken is kisugározná jelentőségét. Ugyanekkor — hivatkozik a Nova Europa szerkesztője bizonyítékokra — dr. Milutinovic Nikola, a Szrpszka Matica főtítkára azt írta a Glaszban, hogy a Szrpszka Maticának soha nem volt kimondottan tartományi jellege és a Letopisz íróinak nagyobb része nem volt vojvodinai. Majd a főtítkár hozzáteszi, hogy ugyanakkor a Matica támogatóinak többsége vojvodinai és ezzel igyekszik visszautasítani azt a szemrehányást, hogy a Letopisz főleg vojvodinai problémákkal foglalkozik, hiszen adottságából ered a rendeltetése. Ezekkel a megállapításokkal száll vitába a Nova Europa szerkesztője és éppen azt veti a Letopisz szerkesztőjének a szemére, hogy a lap nem viseli magán eléggé kifejezően a vojvodinai jelleget. Azt kívánja, hogy többet foglalkozzanak a vojvodinai problémákkal, még hozzá elsősorban vojvodinai írók bevonásával. A Letopisz semmiesetre sem jelenthet konkurrenciát semilyen irodalmi lapnak, a legkevésbé a beográdi Knjizsevni Glaszniknak és Csurszin keményhangu bírálata azzal ér véget, hogy nem kell szégyelnie a Maticának, hogy főleg vojvodinai rendeltetését igyekszik kihangsúlyozni, mert ez a feladata, ez a kötelessége.

1936 MÁJUS

KALANGYA

5. SZÁM

Odgovorni urednik: KENDE FRANJA.

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY és KENDE FERENC

Felelős szerkesztő: Kende Ferenc. Szerkesztőség és kiadóhivatal postai cím
Noviszád, Kralja Petra ulica 30.

Kiadótulajdonos: Inotay Béla.

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

„Uránia“ könyvnyomdai műintézet és kiadóvállalat,
Komlós Márton nyomása, Noviszád.